

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
Кафедра соціальної роботи та педагогіки вищої школи**

На правах рукопису

ЛОЙКО АНГЕЛІНА ЮРІЇВНА

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
ДО СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Спеціальність: 231 «Соціальна робота»

Освітньо-професійна програма «Соціальна робота. Соціальна педагогіка»
Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

Бичук Ірина Олександрівна,
кандидат філософських наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № ____

засідання кафедри соціальної роботи

та педагогіки вищої школи від _____ 2024 р.

Завідувач кафедри

_____ проф. Чернета С.Ю.

ЛУЦЬК – 2024

АНОТАЦІЯ

Лойко А.Ю. Підготовка майбутніх фахівців із соціальної роботи до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану. – Рукопис.

Робота на здобуття освітньо-професійного ступеня «Магістр» за спеціальністю 231 Соціальна робота. – Волинський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2024.

Сім'я є найкращим природним середовищем для людини, для виховання, захисту й розвитку дітей, важливим фактором їх соціалізації. Сьогодні сім'я як соціальний інститут переживає гостру кризу, причинами якої є зовнішні протиріччя (між суспільством і сім'єю), а також внутрішньосімейні суперечності, які призводять до збільшення кількості неблагополучних сімей, розлучень, що не сприяє успішному вихованню та розвитку дітей у сім'ї, реалізації ними своїх прав, задоволення потреб. Соціальний супровід як модель цілеспрямованої комплексної соціальної допомоги особі або сім'ї набула широкого впровадження в роботі з різними категоріями клієнтів. Соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану є важливим інструментом підтримки та забезпечення прав людей, які опинилися в складних життєвих обставинах через військові дії. В умовах війни та надзвичайного стану соціальні працівники мають особливу відповідальність за надання допомоги сім'ям, які постраждали від бойових дій, втратили житло, стали вимушеними переселенцями або переживають психологічні та фізичні труднощі. Соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану є критично важливим для збереження стабільності в суспільстві та захисту прав громадян у періоди криз. Ефективна робота соціальних працівників допомагає сім'ям пережити важкі часи, відновити нормальні умови життя та зберегти соціальну цілісність у суспільстві.

В роботі проаналізовано сім'ю в умовах воєнного стану. Здійснено аналіз підготовленості майбутніх фахівців з соціальної роботи до соціального супроводу сім'ї в умовах воєнного стану та розроблено програму освітнього компонента «Соціальний супровід сім'ї в умовах воєнного стану».

Ключові слова: соціальний супровід, сім'я, ведення випадку, соціальні послуги, воєнний стан.

ANNOTATION

Loiko A.Yu. Training of future social work specialists for social support of families under martial law. - Manuscript.

Work on obtaining the educational and professional degree «Master» in the specialty Social work. – Lesya Ukrainka Volyn National University. – Lutsk, 2024.

The family is the best natural environment for a person, for the upbringing, protection and development of children, an important factor in their socialization. Today, the family as a social institution is experiencing an acute crisis, the causes of which are external contradictions (between society and the family), as well as intra-family contradictions, which lead to an increase in the number of dysfunctional families, divorces, which does not contribute to the successful upbringing and development of children in the family, the realization of their rights, and the satisfaction of needs. Social support as a model of targeted comprehensive social assistance to a person or family has become widely implemented in work with various categories of clients. Social support for families in martial law is an important tool for supporting and ensuring the rights of people who have found themselves in difficult life circumstances due to military actions. In conditions of war

and a state of emergency, social workers have a special responsibility for providing assistance to families who have suffered from hostilities, lost their homes, become internally displaced persons, or are experiencing psychological and physical difficulties. Social support for families in martial law is critically important for maintaining stability in society and protecting citizens' rights during times of crisis. Effective work of social workers helps families survive difficult times, restore normal living conditions and preserve social integrity in society.

The paper analyzes the family in martial law. An analysis of the preparedness of future social work specialists for social support for families in martial law was carried out and a program of the educational component "Social support for families in martial law" was developed.

Keywords: social support, family, case management, social services, martial law.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	7
1.1. Сім'я, як об'єкт діяльності фахівця із соціальної роботи	7
1.2. Ведення випадку як центральна технологія соціального супроводу	11
РОЗДІЛ II. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ДО СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	24
2.1. Аналіз підготовленості майбутніх фахівців із соціальної роботи до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану	24
2.2. Зміст, форми та методи підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану	33
2.3. Розробка спецкурсу «Соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану»	40
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50
ДОДАТКИ	56

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку українського суспільства відзначається трансформацією всіх його сфер, що знаходить відображення у функціонуванні сім'ї як соціального інституту. Сім'я є найбільш сприятливим природним середовищем для людини, де забезпечується виховання, захист і розвиток дітей, а також відбувається важлива соціалізація. Однак сьогодні сім'я, як соціальний інститут, переживає глибоку кризу, спричинену як зовнішніми протиріччями (між суспільством і сім'єю), так і внутрішніми суперечностями, що веде до зростання кількості неблагополучних сімей, розлучень, що ускладнює успішне виховання та розвиток дітей, реалізацію їхніх прав і задоволення потреб.

Вищесказане набуває ще більшої значущості, коли йдеться про надання соціальних послуг дітям і сім'ям. Саме тому фахівці із соціальної роботи потребують методичної підтримки та надання інформації про зміст, форми і методи соціальної роботи з цією категорією клієнтів, що є одним з пріоритетних завдань у розвитку системи їх соціальної підтримки. На сьогодні соціальний супровід, як модель цілеспрямованої комплексної допомоги особам або сім'ям, отримав широке застосування у роботі з різними категоріями клієнтів.

У процесі соціального супроводу сім'ї основна увага приділяється досягненню ефекту соціального розвитку – формуванню оптимального рівня соціальної компетентності, який дозволяє людині впливати на свої життєві обставини та змінювати себе.

Соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану є важливим інструментом підтримки та забезпечення прав людей, які опинилися в складних життєвих обставинах через військові дії. В умовах війни та надзвичайного стану соціальні працівники мають особливу відповідальність за надання допомоги сім'ям, які постраждали від бойових дій, втратили житло, стали вимушеними переселенцями або переживають психологічні та фізичні труднощі. Соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану є критично

важливим для збереження стабільності в суспільстві та захисту прав громадян у періоди криз. Ефективна робота соціальних працівників допомагає сім'ям пережити важкі часи, відновити нормальні умови життя та зберегти соціальну цілісність у суспільстві.

У дослідженнях К. та Е. Віцукаєвих, Л. Завацької, З. Кияниці, В. Лютого, Т. Серги, Д. Старкова, Ж. Петрочко, І. Трубавіної, Т. Шульги розглядаються технологічні аспекти організації та здійснення соціального супроводу вразливих сімей, а також визначені форми й методи такої роботи. Теоретико-методологічні аспекти підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери розкрито в працях Р. Вайноли, М. Васильєвої, Н. Єсіної, Н. Кабусь, В. Костіної, Л. Міщик, М. Подберезського, О. Пожидаєвої, В. Поліщук, А. Рижанової, І. Романової, І. Шеплякової та інших. Підготовка фахівців до соціального супроводу вразливих сімей висвітлена в роботах Т. Алексеєнко, Т. Гольфельд, А. Капської, Т. Шанскової, зокрема щодо формування резильєнтності таких сімей – у дослідженнях І. та С. Сопівник та інших. В. Багрій аналізує особливості технології ведення випадку в умовах воєнного стану. У своїх працях У. Ватаманюк-Зелінська, Н. Куришко та С. Алфьоров аналізують соціальний захист та надання соціальної допомоги в умовах воєнного стану.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та розробити програму спецкурсу підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану.

Відповідно до мети були визначені такі завдання дослідження:

- проаналізувати сім'ю, як об'єкт діяльності фахівця із соціальної роботи;
- проаналізувати ведення випадку як центральну технологію соціального супроводу;
- проаналізувати зміст підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану;
- розробити програму спецкурсу підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх фахівців із соціальної роботи.

Предмет дослідження – зміст, форми та методи підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення психолого-педагогічної літератури); емпіричні методи (вивчення навчальної документації, анкетування, бесіди); математична обробка результатів дослідження.

Елементи наукової новизни одержаних результатів:

- набуто подальшого розвитку уявлення про сучасні особливості роботи фахівців із соціальної роботи до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану;

- на теоретичному рівні з'ясовано та вдосконалено зміст підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану;

- розроблено силабус спецкурсу «Соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану».

Практичне значення одержаних результатів. Результати теоретичного та емпіричного дослідження можуть бути використані здобувачами освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» при підготовці до практичних занять з профільних ОК; в практичній діяльності педагогів, викладачів ЗВО для викладання варіативного курсу «Соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану».

Апробація результатів та публікації. Основні положення та результати дослідження були оприлюднені на XV Міжнародній науково-практичній конференції науковців, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення».

Лойко А. Ведення випадку як центральна технологія соціального супроводу. *Педагогіка* [Текст] : зб. наук. пр. : матеріали XV Міжнародної

науково-практичної конференції науковців, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення» (16 травня 2024 р.) / за ред. В. З. Антонюка, С. Ю. Чернети та ін. Луцьк, 2024. 176 с. С. 77- 79.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Сім'я, як об'єкт діяльності фахівця із соціальної роботи

На сучасному етапі розвитку України пріоритети державної політики формуються з урахуванням міжнародних стандартів, орієнтирів та реальної ситуації в країні, зокрема щодо становища сімей, зокрема сімей з дітьми. Одним із ключових аспектів державної політики є удосконалення законодавчого механізму забезпечення прав сім'ї та дитини, підтримки сімей з дітьми, зокрема: визначення правил і норм організації життєдіяльності дитини в її найкращих інтересах, а також покращення існуючих або створення нових шляхів для реалізації всіх положень, що містяться в чинному законодавстві.

Нормативно-правові основи забезпечення прав сім'ї та підтримки сімей з дітьми визначені в Конституції України, кодексах та законах, а механізми реалізації державної політики закріплені в підзаконних актах (постановах Кабінету Міністрів України, наказах міністерств і відомств, що регламентують інструкції, порядок дій тощо).

Сімейний кодекс України проголошує, що «сім'я є первинним та основним осередком суспільства» [33]. Стаття 51 Конституції України проголошує, що «сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою» [17]. Згідно з ч. 1 ст. 5 СК України держава «охороняє сім'ю, дитинство, материнство, батьківство, створює умови для зміцнення сім'ї» [33]. Сім'я є предметом дослідження багатьох суспільних наук: соціології, психології, філософії, юриспруденції.

Процес входження України до Європейського Союзу передбачає впровадження європейських стандартів та підходів до забезпечення прав дитини і підтримки вразливих сімей. Ці стандарти відображені в численних міжнародних документах, зокрема:

- Постанові Ради Європи щодо прав дітей та розвитку соціальних послуг, дружніх до дітей та сімей;
- Постанові Європейської комісії «Інвестиції у дітей: розірвати коло неблагополуччя»;
- Загальноєвропейських рекомендаціях щодо переходу від інституційної системи догляду до системи, яка ґрунтується на послугах у сім'ї та громаді;
- Керівних принципах ООН щодо альтернативного догляду за дітьми.

Основним нормативним актом для соціальної роботи з вразливими категоріями населення є Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» [31]. Цей документ визначає суб'єктів соціальної роботи, їхні завдання, права та обов'язки; формулює основні принципи, сфери та рівні здійснення соціальної роботи, а також напрями державної політики у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю. Окрім того, закон встановлює термін «оцінка потреб» та інші важливі аспекти.

На даний час в літературі налічується надзвичайно велика кількість визначень сім'ї. Її розглядають:

– «як соціальну групу (осередок) суспільства, найважливішу форму організації власного побуту, засновану на подружньому союзі та родинних зв'язках, тобто відносинах між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми, братами, сестрами та іншими родичами, які проживають разом і ведуть спільне господарство»[34, с. 10];

– «як історично конкретну систему взаємовідносин подружжя, батьків і дітей;

– як малу групу, члени якої пов'язані шлюбними або родинними взаєминами, спільністю побуту та взаємною моральною відповідальністю, соціальна необхідність в якій зумовлена потребою суспільства у фізичному і духовному відтворенні населення[34, с. 10];

– «як спільність людей, яка ґрунтується на єдиній загальносімейній діяльності, що передбачає відтворення населення і спадкоємність сімейних

поколінь, а також виховання та розвиток дітей, підтримку життєдіяльності всіх членів сім'ї» [34, с. 10].

Сім'я з дітьми – поєднане родинними зв'язками та зобов'язаннями щодо утримання коло осіб, у якому виховуються рідні та усиновлені діти, а також діти, над якими встановлено опіку чи піклування, прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу [27].

Згідно Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» [31] «соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю ґрунтується на загальноприйнятих гуманістичних, демократичних та правових засадах» [31].

«Основними принципами здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю є:

- додержання і захист прав людини;
- адресність та індивідуальний підхід;
- доступність та відкритість;
- добровільність вибору в отриманні чи відмові від отримання соціальних послуг;
- гуманність;
- комплексність;
- максимальна ефективність використання бюджетних та позабюджетних коштів суб'єктами соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;
- законність;
- соціальна справедливість;
- забезпечення конфіденційності суб'єктами соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, дотримання ними стандартів якості, відповідальності за дотримання етичних і правових норм» [31].

Основними соціальними послугами, які надаються під час здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, є соціальна профілактика, соціальна реабілітація, соціальний супровід та консультування.

Основними напрямками «державної політики у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю є:

- визначення правових засад соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;
- розроблення та реалізація загальнодержавних, регіональних програм соціальної підтримки сімей, дітей та молоді, соціального становлення молоді та інших програм стосовно сімей, дітей та молоді» [31];
- «здійснення менеджменту у соціальній роботі з сім'ями, дітьми та молоддю,
  - забезпечення дотримання державних стандартів соціальних послуг;
  - створення сприятливих умов для функціонування і зміцнення сім'ї;
  - сприяння відповідальному ставленню батьків до створення умов, необхідних для всебічного розвитку та виховання дітей» [31];
- «розвиток різних форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- утвердження здорового способу життя в сімейному, дитячому та молодіжному середовищі;
- здійснення соціально-профілактичної роботи, реабілітаційних заходів щодо відновлення соціальних функцій, психологічного і фізичного стану дітей та молоді, які зазнали жорстокості, насильства, зокрема домашнього, постраждали від торгівлі людьми, залучалися до найгірших форм дитячої праці, соціальна підтримка ВІЛ-інфікованих дітей, молоді та членів їхніх сімей» [31];
- «інтеграція в суспільство дітей та молоді з інвалідністю;
- сприяння громадським організаціям, іншим об'єднанням громадян, фізичним особам у реалізації ними власних соціально значущих ініціатив і проектів у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю в порядку, визначеному законодавством;
- розвиток та підтримка волонтерського руху у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;

– здійснення кадрового, науково-методичного, фінансового, матеріально-технічного, інформаційного забезпечення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;

– встановлення та зміцнення зв'язків з соціальними службами за кордоном, інтеграція в міжнародну систему соціальної роботи»[31].

Державна політика України щодо підтримки сімей, сімей з дітьми на сучасному етапі розвитку орієнтується на європейські стандарти та міжнародні зобов'язання, що мають на меті захист прав сім'ї, дітей та молоді та сприяння соціальній інтеграції вразливих категорій населення. Законодавчі та нормативні акти, такі як Конституція України, закони, кодекси, а також підзаконні акти, визначають основні механізми забезпечення прав дитини і підтримки сімей, що є важливою складовою соціальної роботи в Україні.

Основними принципами соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю є дотримання прав людини, індивідуальний підхід, доступність соціальних послуг, комплексність і ефективність використання ресурсів. Окрім того, важливою складовою є підтримка розвитку волонтерського руху, взаємодія з громадськими організаціями та міжнародними партнерами для забезпечення належної соціальної підтримки вразливих груп.

Таким чином, державна політика в сфері соціальної роботи з сім'ями та дітьми сприяє стабільному розвитку суспільства, забезпеченню прав дітей і створенню умов для благополуччя сімей, що відповідає вимогам міжнародних стандартів і є важливим кроком на шляху до інтеграції в Європейський Союз.

1.2. Ведення випадку як центральна технологія соціального супроводу

Сьогодні соціальний супровід, як модель цілеспрямованої комплексної соціальної допомоги особам або сім'ям, широко застосовується в роботі з

різними категоріями клієнтів, якими займаються центри соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді.

Супровід – це вид соціальної роботи, який базується на єдності чотирьох основних функцій: діагностика проблеми, що виникла; надання інформації про сутність проблеми та можливі шляхи її вирішення; консультації під час ухвалення рішення та розробки плану дій; надання первинної допомоги під час реалізації плану вирішення проблеми. «Соціальний супровід є формою соціальної підтримки та передбачає надання конкретній особі чи сім'ї комплексу соціальних послуг. Мета соціального супроводу – подолання життєвих труднощів, мінімізація негативних наслідків чи навіть повне розв'язання проблем сім'ї або особи» [38].

У межах технології соціального супроводу сім'ї «виділяють:

1) соціальну опіку – представлення працівником соціальної служби інтересів сім'ї (чи її члена) в органах влади, різних установах» [30];

2) «соціальний патронаж – надання соціальних послуг (переважно за місцем проживання) індивідуальним клієнтам і групам ризику, який полягає у постійному соціальному нагляді, регулярному відвідуванні їх житла соціальними та іншими працівниками, надання їм необхідної економічної, соціально-побутової, лікувально-профілактичної допомоги» [30];

3) «соціальну допомогу сім'ї – передбачає надання соціальними службами, кризовими центрами, соціальними працівниками соціальних послуг відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» [30].

Порядок взаємодії суб'єктів соціальної роботи із сім'ями, які потрапили у складних життєвих обставинах, визначає основні етапи роботи з сім'єю:

- 1) «виявлення сімей;
- 2) соціальне інспектування;
- 3) визначення потреби сім'ї у соціальному супроводі на засіданні дорадчого органу;
- 4) соціальний супровід сім'ї;
- 5) припинення соціального супроводу» [30].

Соціальний супровід сім'ї, яка потребує допомоги має наступні етапи:

- 1) «підготовчий (вивчення ситуації, встановлення контакту і знайомство, діагностика, планування);
- 2) реалізація (безпосереднє надання послуг, інтервенція);
- 3) підсумковий (оцінка і припинення, стабілізація, згортання)» [38].

Отже, можна зробити висновок, що соціальний супровід сімей у складних життєвих обставинах є видом соціальної роботи, який передбачає реалізацію комплексних заходів соціальними службами для надання тривалої допомоги сім'ям та їхнім членам. Метою є створення умов для виходу сім'ї з кризових ситуацій, формування її власних соціально-психологічних і педагогічних ресурсів для попередження та подолання сімейного неблагополуччя, а також забезпечення подальшого нормального соціального функціонування та розвитку. Соціальний супровід надається конкретним типам сімей після реабілітаційних заходів, зокрема для попередження рецидивів неблагополуччя, надання можливостей для подолання причин та наслідків неблагополуччя і навчання самостійного вирішення проблем.

Соціальний супровід, як технологія індивідуальної соціальної роботи в літературі з соціальної роботи також має назву ведення випадку або робота з випадком (case management).

Ведення випадку є важливим методом професійної соціальної роботи, основна увага в якому приділяється потребам конкретної дитини та її сім'ї або іншого отримувача послуг. Працівники та ресурси різних служб і установ, незалежно від їх підпорядкування, об'єднуються для досягнення результату – надання допомоги дитині та сім'ї у вирішенні їхніх проблем, мінімізації негативних наслідків або ухваленні рішень, що відповідають найкращим інтересам дитини.

Ведення випадку – це «метод організації індивідуальної роботи з клієнтом, що має специфічні соціальні проблеми, розробки і реалізації плану, за яким соціальні, освітні і медичні ресурси використовують найбільш ефективно

з метою досягнення оптимального результату для клієнта за найменш витрат»[2, с. 21].

Характерними «особливостями ведення випадку є те, що: на основі цієї моделі можна допомогти людині вирішувати свої психосоціальні проблеми; сприяти кращій соціалізації до навколишнього середовища; це прогресивний процес, який охоплює навчання, діагностику, лікування, оцінку та ін.; він вимагає знань та навичок у встановленні професійних відносин; мобілізує можливості окремих осіб та ресурсів у навколишньому середовищі; забезпечує розвиток особистості»[14, с. 51].

Мета ведення випадку – сприяння «подоланню чи мінімізації складних життєвих обставин клієнта в найбільш оптимальний спосіб організації надання йому послуг шляхом: взаємодії з ним та його найближчим оточенням, залучення необхідних спеціалістів та координація їх дій у відповідності до потреб клієнта та ресурсів громади»[8, с. 8].

Основними правилами ведення випадку є наступні.

1. «Послідовність і поетапність надання допомоги. Незалежно від тривалості ведення випадку, всі кроки у процесі надання допомоги мають бути логічними та послідовними.

2. Систематичний обмін інформацією. Для забезпечення злагодженої роботи членів команди всі фахівці мають вчасно отримувати повну, точну, детальну інформацію про отримувача послуг і процес ведення випадку»[3, с. 88].

3. «Повноцінне використання спільних ресурсів і мінімізація витрат. Фахівці мають визначити, як оптимально залучити і розподілити наявні у громаді ресурси.

4. Забезпечення провідної ролі фахівця, який здійснює управління веденням випадку, координує роботу міждисциплінарної команди. Передбачає усвідомлення фахівцем власної персональної відповідальності за процес ведення випадку та його результату» [3, с. 88].

5. «Підвищення професіоналізму міждисциплінарної чи міжвідомчої команди. Важлива умова професіоналізму команди – формування єдиних переконань і поглядів щодо завдань ведення випадку.

6. Стимулювання розвитку особистісного потенціалу й активної участі отримувача послуг у веденні випадку (його внеску у формулювання цілей, завдань і заходів плану, а також усвідомлення відповідальності за виконання багатьох запланованих заходів). Співпраця з отримувачем послуг, активна мотивація до змін, активізація його сильних сторін, залучення ресурсів родинного та соціального середовища – рушійна сила ведення випадку» [3, с. 88].

Основні етапи ведення випадку визначені Законом України «Про соціальні послуги» (Стаття 18.). Надання соціальних послуг здійснюється шляхом ведення випадку, що включає такі етапи:

- 1) «аналіз заяви/звернення про надання соціальних послуг, повідомлення про осіб/сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах або в ситуаціях, що загрожують життю чи здоров'ю особи;
- 2) оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах;
- 3) прийняття рішення про надання соціальних послуг з урахуванням індивідуальних потреб особи/сім'ї;
- 4) розроблення індивідуального плану надання соціальних послуг;
- 5) укладення договору про надання соціальних послуг;
- 6) виконання договору про надання соціальних послуг та індивідуального плану надання соціальних послуг;
- 7) здійснення моніторингу надання соціальних послуг та оцінки їх якості» [30].

Обов'язковим компонентом процесу ведення випадку є певний алгоритм дій, що включає ідентифікацію (визначення) отримувача послуг та оцінку його потреб, укладання договору на надання послуг, комплексну оцінку та розробку індивідуального плану, а також перегляд, моніторинг і оцінку якості наданих послуг. Цей процес триває до 10 робочих днів.

Алгоритм ведення випадку включає послідовне виконання етапів (Додаток А.).

Залежно від ступеня впливу складних життєвих обставин на стан клієнта та задоволеність його потреб, а також з урахуванням складності виявлених проблем, розрізняють чотири типи випадків: екстрений, простий, середньої складності та складний [8, с. 14] (Додаток Б.).

Ведення випадку передбачає дотримання чіткого алгоритму роботи:

- 1) «звернення, повідомлення;
- 2) рішення про відкриття випадку;
- 3) початкова оцінка;
- 4) договір про послуги (соціальний супровід);
- 5) комплексна оцінка потреб;
- 6) план соціального супроводу;
- 7) виконання плану;
- 8) перегляд плану та моніторинг;
- 9) закриття випадку (соціального супроводу);
- 10) оцінка впливу» [14, с. 51].

В межах «перших двох етапів відбувається встановлення контакту між працівником соціальної служби та потенційним клієнтом, з'ясовується причина звернення до соціальної служби, очікування. Соціальний працівник приймає запит, реєструє його» [14, с. 51].

На третьому етапі «соціальний працівник повинен зібрати первинну інформацію про життя потенційного отримувача соціальних послуг. Для цього він заповнює спеціальний акт, у якому зазначається прізвище, ім'я, по батькові, вік, сімейний стан, національність, рідна мова, релігійна належність (за потреби), домашня адреса, освіта, професія, дата звернення до соціальної служби. На цій стадії актуальними методами соціальної роботи є бесіда, опитування та анкетування, опираючись на які соціальний працівник отримує первинну інформацію про соціальний статус клієнта» [14, с. 51].

Під час роботи з випадком З. Кияниця пропонує «здійснювати поділ (градацію) випадків відповідно до виявлених за результатами початкової оцінки ризиків для особи, рівня складності обставин, які необхідно подолати. Запровадження поняття «складність випадку» дасть змогу формувати різні пакети послуг, визначати граничні терміни надання послуг, їх вартість тощо. Цей підхід повинен міститися і в стандартах послуг. На сьогодні законодавство визначає лише категорії сімей за певними ознаками вразливості, якими мають опікуватись соціальні служби; основною послугою є соціальний супровід таких сімей; показником результативності – завершення соціального супроводу у зв'язку з подоланням складних життєвих обставин» [15].

Одним із найважливіших етапів роботи, на «основі якого вибудовується подальша співпраця» є комплексна оцінка потреб клієнта. В першу чергу соціальний працівник повинен заповнити карту клієнта, де зазначається номер поінформованої угоди, проходження рентгену, код клієнта (код, який буде використовуватися в документації та базі даних проекту для збереження анонімності), статус клієнта (характер основної проблеми клієнта), дата включення (число, місяць, рік з моменту початку проведення оцінки потреб клієнта), дата виходу (число, місяць, рік, коли клієнт вийшов із проекту). По завершенні роботи слід зазначити причини виходу чи припинення співпраці» [14, с. 52].

Карта клієнта повинна містити таку інформацію: дані про клієнта (контакти, освіта, зайнятість, статус, інвалідність, види виплат, категорія уразливої групи), а також інформацію про його перебування на обліку в установі (дата постановки та зняття з обліку).

Визначення потреб клієнта в соціальній роботі здійснює уповноважений соціальний працівник, який проводить оцінку як у приміщенні соціальної служби, так і, за необхідності, вдома у клієнта. Цей процес здійснюється спільно з клієнтом або його представником.

Оцінка потреб здійснюється за наступною структурою:

- 1) «загальна інформація (ПІБ, вік, стать тощо);

- 2) матеріальний стан;
- 3) сім'я та оточення;
- 4) соціальне функціонування (ступінь індивідуальної потреби отримувача у сторонній допомозі);
- 5) стан здоров'я;
- 6) емоційно-психологічний стан;
- 7) уподобання, інтереси отримувача, його віросповідання;
- 8) індивідуальні потреби отримувача» [14, с. 52].

З метою здійснення «оцінки потреб клієнта соціальний працівник може використати арсенал методів. Зокрема, аналіз документів та біографічний метод дає змогу соціальному працівнику сформулювати проблему, об'єкт, предмет, цілі, завдання, скласти характеристику соціальних процесів, проаналізувати соціальне життя, допомагає дізнатися про норми й цінності, притаманні певному індивіду чи його сім'ї, дає можливість відстежити динаміку розвитку складних життєвих обставин та ін.» [14, с. 52].

Офіційні документи мають велике значення для соціальних працівників, оскільки їх аналіз дозволяє фахівцю залучити клієнта до соціальних програм та проектів, що спрямовані на підтримку окремих цільових груп і категорій населення.

За результатами оцінки потреб «складається індивідуальний план надання соціальних послуг, за яким соціальний працівник та клієнт будуть працювати до завершального етапу. Структура індивідуального плану повинна включати: загальні відомості про отримувача соціальних послуг; план заходів, що здійснюються для надання соціальних послуг; відомості про необхідні ресурси; періодичність й термін виконання; відомості про відповідальних виконавців; дані стосовно моніторингу результатів й відмітки щодо перегляду плану» [14, с. 52].

Ключовим аспектом планування є те, що воно повинно здійснюватися у співпраці з клієнтом, орієнтуючись на партнерські стосунки. До процесу

планування слід залучати й інших фахівців, які разом із соціальним працівником ведуть випадок.

Пріоритетність та послідовність заходів «у плануванні залежить від стану клієнта. В першу чергу вирішуються проблеми, які несуть потенційні ризики життю і здоров'ю клієнта. Соціальний працівник чи інший координатор випадку будує відносини з клієнтом і виступає основною особою для контакту з іншими фахівцями, за потреби, долучаючи тих спеціалістів, які не були включені до мультидисциплінарної команди на початку роботи»[14, с. 52].

Один примірник індивідуального плану надається клієнту, а інший, як частина договору, зберігається в його особовій справі. Копія плану передається до структурного підрозділу, який буде надавати соціальні послуги цьому отримувачу. З метою оцінки ефективності складеного плану через місяць після початку надання послуг, а також відповідно до графіка, але не менше двох разів на рік, проводиться моніторинг. Метою моніторингу є: визначення досягнення запланованих показників, виявлення проблемних напрямів діяльності з подальшою корекцією дій, а також визначення поточних потреб.

Під час «моніторингу найчастіше використовується метод анкетування чи опитування, перевірка й аналіз документів, спостереження за процесом надання соціальних послуг, бесіда і співбесіда. Опитувальники розробляє соціальна служба, відповідно до мети проведення опитування. Надзвичайно актуальним постає параметричний метод – зіставлення двох ключових параметрів: колишнього стану ситуації («на вході») і нинішнього стану («на виході»). Порівнюючи ці два параметри, можна виявити рівень розвитку, чи відбулися позитивні зміни та ін. Також у процесі роботи соціальний працівник повинен використовувати методи самооцінки для самоконтролю виконання плану. Всі звернення, що надходять (запити, відгуки, скарги), підлягають обов'язковій реєстрації у Журналі реєстрації звернень»[14, с. 53].

Підставою для «завершення роботи за індивідуальним планом надання соціальних послуг є: його виконання; відмова отримувача чи його представника від зазначеної послуги; направлення отримувача соціальних послуг до інших

соціальних служб; зміна місця проживання отримувача соціальної послуги; грубе, принизливе ставлення отримувача соціальних послуг до персоналу чи інших отримувачів соціальних послуг; порушення порядку (сварки, бійки тощо); систематичне перебування у стані алкогольного, наркотичного сп'яніння; виявлення медичних протипоказань для надання соціальних послуг; закінчення терміну дії договору; смерть отримувача»[14, с. 53].

Після завершення роботи за індивідуальним планом надання соціальних послуг в особовій справі клієнта фіксується відповідний запис, а також проводиться оцінка впливу. Цей етап передбачає аналіз результатів, що стосуються ефективності всього процесу надання соціальних послуг. Під час фінального оцінювання рекомендується відповісти на такі питання:

- Чи була вирішена проблема, чи досягнута мета?
- Наскільки отримувач задоволений результатами роботи?
- Який свій найбільший успіх вважає отримувач?
- Які перспективи використання здобутого досвіду у майбутньому?
- Як фахівці оцінюють практичну значущість досягнутого?
- Чи готовий отримувач завершити співпрацю з працівниками соціальної служби?
- Як буде відбуватись завершення цієї співпраці?

14 квітня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях»[26].

Новий Закон передбачає зміцнення соціального захисту громадян, які через військову агресію росії проти України були змушені залишити свої домівки та стати внутрішньо переміщеними особами.

Законом передбачено «право місцевих структурних підрозділів з питань соціального захисту самостійно приймати рішення щодо надання екстрено (кризово) соціальних послуг у разі наявності загрози життю чи здоров'ю під час

введення надзвичайного/воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях. Серед таких послуг - консультивання, надання притулку, догляд, підтримане проживання, короткотермінове проживання, натуральна допомога, транспортні послуги тощо»[6].

Соціальні послуги під час воєнного стану в Україні або в окремих її регіонах надаватимуться державними та комунальними надавачами соціальних послуг внутрішньо переміщеним особам за новим місцем проживання чи перебування, які потрапили у складні життєві обставини через наслідки бойових дій, терористичних актів, збройного конфлікту або тимчасової окупації. Фінансування таких послуг здійснюватиметься відповідно до порядку, встановленого Кабінетом Міністрів України.

Закон також удосконалює процес встановлення права на отримання соціальних послуг за рахунок державного бюджету або з диференційованою оплатою. Так, середньомісячний сукупний дохід отримувача соціальних послуг визначатиметься шляхом автоматизованого обміну даними між інформаційно-телекомунікаційними системами органів влади та інших установ за квартал, що передує місяцю звернення (раніше цей період становив 6 місяців).

З метою забезпечення надання необхідної допомоги громадянам України пропонується надавати соціальні послуги у екстремому (кризовому) порядку, у разі неможливості застосування загального порядку організації та надання соціальних послуг.

У період воєнного стану, зокрема на «територіях ведення бойових дій, пропонується організувати стаціонарний, паліативний догляд, підтримане проживання громадян похилого віку осіб з інвалідністю екстремно (кризово) за заявою цієї людини або її законного представника (для недієздатних осіб) / повідомлення органу опіки та піклування (за відсутності законного представника) або за алгоритмом надання соціальних послуг екстремно (кризово)»[6].

Реалізація положень цього Закону забезпечить захист прав громадян та домогосподарств, які опинилися у складних життєвих обставинах через військову агресію російської федерації проти України [6].

Процес ведення випадку спрямований на забезпечення доступності послуг, зважаючи на реальні потреби отримувача соціальних послуг, та орієнтується на наявні ресурси системи соціального обслуговування, соціально-педагогічної підтримки та надання послуг. Таким чином, ведення випадку можна розглядати як інструмент оптимізації витрат, підвищення ефективності, раціоналізації послуг та ефективного використання ресурсів громади в процесі соціальної роботи.

Висновки до першого розділу

Сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах, потребують соціальної підтримки, оскільки їхня життєдіяльність порушується, а відсутність внутрішніх ресурсів для самостійного подолання проблеми призводить до необхідності у соціальних послугах. Ведення випадку – це комплексний і систематичний процес надання соціальних послуг, у центрі якого знаходяться потреби кожної дитини та її сім'ї. У цьому процесі об'єднуються ресурси різних служб та установ з метою вирішення складних життєвих обставин або мінімізації їхнього негативного впливу на функціонування сім'ї.

Прийняття Закону України «Про соціальні послуги» у 2020 році дозволило на законодавчому рівні впровадити в практику роботи з сім'ями технологію «ведення випадку». Ведення випадку включає такі етапи: аналіз заяви або звернення від сім'ї, що опинилася в складних життєвих обставинах; оцінка потреб родини в соціальних послугах; прийняття рішення про надання послуг; планування надання послуг; укладання договору на надання послуг та розробка індивідуального плану; моніторинг надання послуг та оцінка їх якості. Ефективність ведення випадку залежить від того, наскільки соціальний працівник зможе максимально залучити отримувача послуг до вирішення власних складних життєвих ситуацій.

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях», ухвалений 14 квітня 2022 року, є важливим кроком для посилення соціального захисту громадян, які стали внутрішньо переміщеними особами через військову агресію Росії проти України. Закон надає місцевим органам соціального захисту право самостійно приймати рішення щодо надання екстрених соціальних послуг у разі надзвичайних ситуацій, що дозволяє оперативно реагувати на потреби людей, які потрапили в складні життєві обставини.

Загалом, цей закон є важливим інструментом для забезпечення прав і соціального захисту громадян, що постраждали від війни, і сприяє підвищенню ефективності соціальної допомоги в умовах воєнного стану. Реалізація його норм дозволить не тільки оптимізувати процес надання послуг, а й забезпечити належний рівень підтримки для людей, що опинилися у складних умовах.

РОЗДІЛ II. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ДО СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Аналіз підготовленості майбутніх фахівців із соціальної роботи до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану

У період з жовтня по грудень 2023 року нами було розроблено анкету та опитано 30 студентів четвертого та п'ятого курсів спеціальності 231 Соціальна робота, ОПП «Соціальна робота. Соціальна педагогіка», які навчаються за ОКР бакалавра та магістра на факультеті педагогічної освіти та соціальної роботи Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Опитування проводилося за допомогою анкетування (див. Додаток В). Місце, дата та час проведення опитування для кожної академічної групи були визначені відповідно до розкладу навчального процесу першого семестру 2023–2024 навчального року. Метою опитування було виявлення рівня готовності майбутніх фахівців із соціальної роботи до здійснення соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану.

Отже, давайте розглянемо детальніше результати дослідження. Перш за все, нас цікавило питання, чи знають здобувачі освіти, що таке «соціальний супровід». Отримані відповіді дозволяють стверджувати наступне (Рис. 2.1.):

– 95% опитаних відповіли: «Так, знаю», і вказали, що соціальний супровід – це соціальна послуга, під час якої фахівці поетапно допомагають особі або сім'ї, що опинилася в складних життєвих обставинах, подолати труднощі.

– 5% здобувачів освіти зазначили, що «Ні, не знаю», що таке «соціальний супровід».

З огляду на отримані результати, можна стверджувати, що більшість здобувачів освіти мають чітке уявлення про поняття соціального супроводу.

Рисунок 2.1. «Чи знаєте Ви, що таке «соціальний супровід»?»

Ми також вирішили з'ясувати, на яких саме освітніх компонентах здобувачі освіти вивчали «соціальний супровід, як вид соціальної роботи, спрямований на здійснення соціальної опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених категорій дітей та молоді з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу в умовах воєнного стану». Всього здобувачі освіти виділили 8 різних освітніх компонентів, на яких вони, за їхніми словами, вивчали соціальний супровід. Згрупувавши всі названі освітні компоненти, ми отримали наступні результати (Табл. 2.1.):

1. Більше половини опитуваних (77%) вказали освітній компонент «Соціальний супровід сім'ї». Це підтверджує, що питання соціального супроводу розглядалося в рамках цього компонента, що є важливим для підготовки майбутніх фахівців.

2. Всього 60% опитуваних вказали на освітній компонент «Правове забезпечення соціальної роботи». Це для нас виявилось дивним, оскільки в цьому освітньому компоненті розглядаються такі теми, як «Правові основи надання соціальних послуг», «Правовий супровід діяльності центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді», «Правовий супровід дітей з інвалідністю».

3. Освітній компонент «Соціально-правовий захист окремих категорій клієнтів» виділили 47 % опитуваних. Хоча ми з'ясували, що цей освітній компонент розкриває такі важливі питання: правовий супровід соціальної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування; соціально-правовий супровід суб'єктів пробації; соціальний супровід неповнолітніх правопорушників.

4. Лише 30 % опитуваних здобувачів освіти вказали на освітній компонент «Документування в соціальній роботі». Даний ОК розглядає такі важливі теми, як «Тема 4. Нормативно-правові засади організації та надання соціальних послуг», «Тема 5. Ведення документації у процесі соціального супроводу сім'ї (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах», «Тема 6. Документація для організації процесу надання соціальної послуги соціальної реабілітації», «Тема 7. Ведення документації організації та процесу надання соціальних послуг профілактики, соціальної адаптації, консультування, кризового та екстреного втручання»;

5. 23% респондентів вказали на освітній компонент «Теорія та технологія соціальної роботи». Відзначено, що лише одна тема в цьому компоненті присвячена соціальному супроводу, зокрема це «Індивідуальна соціальна робота. Ведення випадку в соціальній роботі».

6. 13% опитуваних зазначили освітній компонент «Соціальна робота з різними групами клієнтів», хоча цей компонент не охоплює питання соціального супроводу.

7. 3% респондентів вказали на освітні компоненти «Соціальна робота з сім'єю» та «Соціальна філософія та соціологія». Однак важливо зазначити, що «Соціальна робота з сім'єю» не є частиною освітньої програми, а «Соціальна філософія та соціологія» не містить теми, яка стосується соціального супроводу.

Ці результати свідчать про те, що більшість здобувачів освіти мають уявлення про соціальний супровід у рамках різних освітніх компонентів, однак

є певні прогалини в розумінні, на яких саме предметах цей аспект соціальної роботи розглядається.

Таблиця 2.1.

Освітні компоненти на яких здобувачі освіти розглядали «соціальний супровід»

№/п	Назва освітнього компонента	Кількість здобувачів освіти
1	Соціальний супровід сімей	23
2	Правове забезпечення соціальної роботи	18
3	Соціально-правовий захист окремих категорій клієнтів	14
4	Документування в соціальній роботі	9
5	Теорія та технологія соціальної роботи	7
6	Соціальна робота з різними групами клієнтів	4
7	Соціальна робота з сім'єю	1
8	Соціальна філософія та соціологія	1

Оскільки ми проводимо аналіз підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану, ми вирішили перевірити знання здобувачів освіти щодо «Основних форм соціального супроводу сімей» (Рис. 2.2.). Для цього ми запропонували варіанти відповідей, що містили основні форми соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

За результатами опитування, майже всі здобувачі освіти виділили ці форми соціального супроводу, що свідчить про їхнє достатнє розуміння основних механізмів підтримки сімей у складних ситуаціях:

- 1) соціальна опіка;
- 2) соціальна допомога;
- 3) соціальна профілактика.

Рисунок 2.2. Основні форми соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах

Звертаємо вашу увагу на результати відповідей на запитання «*Виберіть, з нижче перерахованих завдань ті, які відповідають соціальному супроводу*» (Рис. 2.3.). Здобувачі освіти обрали головні завдання, які, на їхню думку, покладені на соціальний супровід. Ось які варіанти вони обрали:

- 1) навчити членів сім'ї мобілізувати власні ресурси для вирішення особистих проблем;
- 2) відновити функції сім'ї для подолання складних життєвих обставин або мінімізації їхнього впливу;
- 3) розвинути в отримувача послуг необхідні компетенції для забезпечення його успішного функціонування в суспільстві;
- 4) забезпечити надання комплексної допомоги у процесі подолання складних життєвих обставин.

Всі здобувачі освіти надали правильну відповідь на поставлене запитання. Ці відповіді вказують на розуміння здобувачами важливих аспектів соціального супроводу, таких як підтримка сімей у складних життєвих ситуаціях, мобілізація внутрішніх ресурсів і розвиток необхідних компетенцій для адаптації та соціального функціонування.

Рисунок 2.3. «Виберіть, з нижче перерахованих завдань ті, які відповідають соціальному супроводу»

Крім того, ми вирішили з'ясувати, наскільки здобувачі освіти володіють знаннями та розумінням особливостей соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану. Результати опитування показують, що здобувачі освіти не мають повного уявлення щодо специфіки ведення соціального супроводу в таких умовах. Детальні результати відповідей можна побачити на рисунку 2.4.

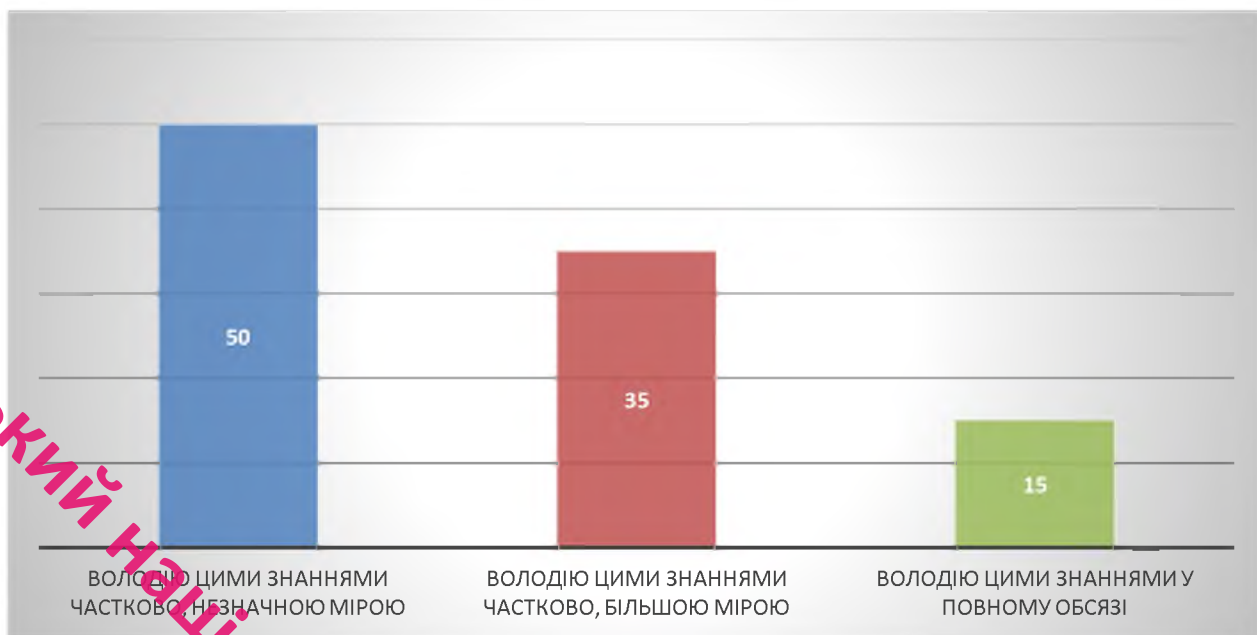

Рисунок 24. «Чи достатньо Ви володієте знаннями (особливостями) соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану?»

Особливо привертають увагу результати відповідей на запитання «Чи сформувалися у Вас практичні навички для соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану?» (Рис. 25). Більшість здобувачів освіти (72%) зазначили, що мають лише теоретичні знання. 20% опитаних стверджують, що отримали практичні навички безпосередньо під час занять (лекцій та практичних занять). Лише невелика частина (5%) зазначила, що здобула практичні навички під час проходження практики. Також є 3% здобувачів, які взагалі не мають уявлення про роботу фахівця із соціального супроводу.

Отже, на основі отриманих відповідей можна зробити висновок, що більшість здобувачів освіти мають лише теоретичні знання щодо соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану.

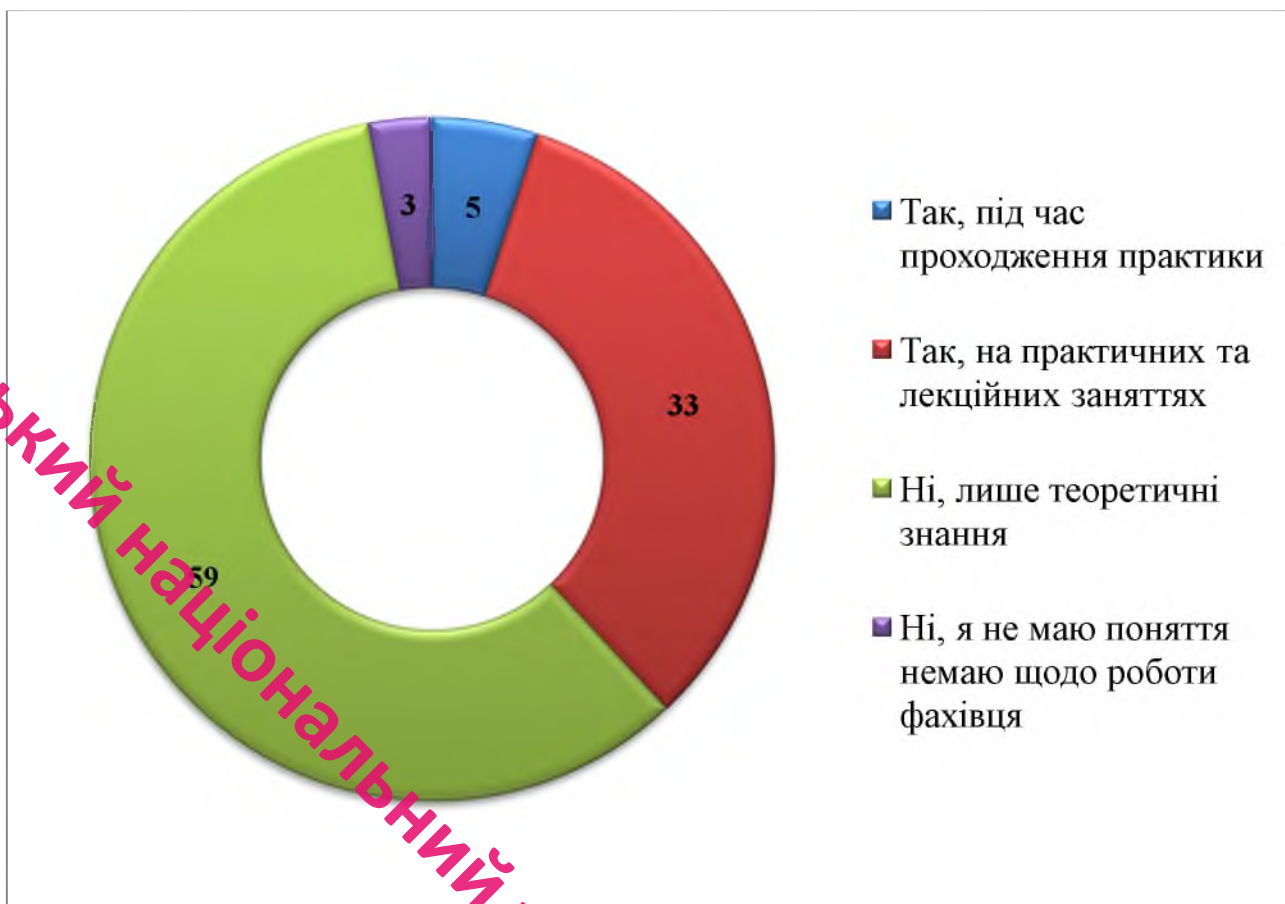

Рисунок 2.4. «Чи сформувалися у Вас практичні навички до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану??»

Останнє запитання в нашій анкеті стосувалося готовності здобувачів освіти надавати послугу соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану : «Чи готові Ви, як фахівець із соціальної роботи, в подальшому надавати послугу соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану?».

Результати показали, що лише 10% здобувачів освіти висловили готовність до цієї діяльності, тоді як решта 90% не відчують себе готовими до надання такої послуги в майбутньому.

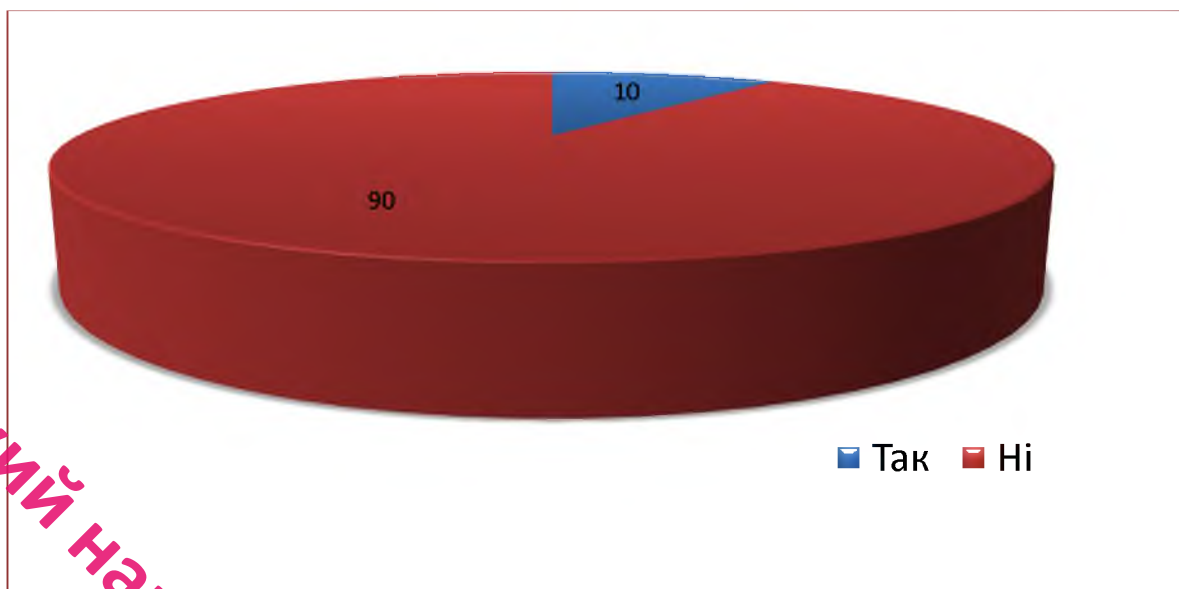

Рисунок 2.2. «Чи готові Ви, як фахівець із соціальної роботи, в подальшому надавати послугу соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану?»

Отже, на основі результатів опитування здобувачів освіти, яке проводилося з метою оцінки якості їх підготовки до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану, можна зробити висновок, що рівень сформованості знань, вмінь та практичних навичок є недостатнім.

З одного боку, здобувачі освіти мають уявлення про соціальний супровід, орієнтуються на основні завдання та форми цього процесу. Однак не всі з них точно можуть назвати освітні компоненти, на яких вивчали ці питання, а деякі навіть згадали компоненти, що не стосуються соціального супроводу. Виявлено, що більшість здобувачів мають лише теоретичні знання про соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану, а також відсутність практичних навичок щодо їх застосування.

Крім того, лише невелика частина студентів готова працювати в цій сфері після завершення навчання. Це вказує на необхідність перегляду та корекції підходів до підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи, зокрема щодо

вдосконалення практичної складової навчання, щоб випускники могли ефективно застосовувати свої знання в умовах сучасних викликів.

2.2. Зміст, форми та методи підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану

Останні десятиліття відзначаються зростаючою увагою до питань освіти майбутніх фахівців із соціальної роботи. Актуальність соціальної освіти та потреба в кваліфікованих професіоналах обумовлені, з одного боку, політичними та соціально-економічними змінами, трансформацією ринку праці, інтенсивними міграційними процесами та складною демографічною ситуацією, а з іншого боку, недостатнім усвідомленням значення соціальної освіти на державному та суспільному рівнях, а також розумінням її як основного інструменту вирішення соціальних проблем та протиріч сучасного українського суспільства.

Згідно з результатами нашого дослідження та аналізу освітніх програм, ми виявили ряд проблем у підготовці здобувачів освіти до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану. На основі цих висновків ми пропонуємо кілька можливих шляхів для вдосконалення вирішення цих проблем.

Інтеграція української системи вищої професійної освіти в європейський освітній простір вимагає нових підходів до підготовки фахівців із соціальної роботи. Сучасні освітні процеси спрямовані на зміну акцентів оцінки результатів навчання, переходячи від традиційних понять «підготовленість», «освіченість», «загальна культура» та «вихованість» до більш точного визначення через поняття «компетенція» і «компетентність» фахівця. Компетентнісний підхід, що запроваджується в освітній системі, стає основою для виконання цих вимог.

Компетентність це:

- «здатність приймати рішення і нести відповідальність за їх реалізацію при виконанні функціональних обов'язків;
- єдність знань, навичок та відносин у процесі професійної діяльності, що визначається вимогами посади, конкретної ситуації та бізнес-цілями організації;
- комбінація особистісних якостей та властивостей;
- не тільки професійні знання, навички і досвід у спеціальності, але і ставлення до справи, визначені (позитивні) схильності, інтереси і прагнення, здатність ефективно використовувати знання й уміння, а також особистісні якості для забезпечення необхідного результату на конкретному робочому місці у конкретній робочій ситуації»[19];
- «інтегральна якість особистості, яка проявляється в її загальній здатності та готовності до діяльності, що ґрунтується на знаннях і досвіді, які набуті в процесі навчання і спеціалізації та орієнтовані на самостійну і успішну участь у діяльності;
- мобільність знання + гнучкість методу + критичність мислення;
- підготовленість до здійснення певної професійної діяльності та наявність професійно важливих якостей фахівця, які сприяють цій діяльності»[19].

Передбачається, що сучасний здобувач освіти не лише отримуватиме знання з різних освітніх компонентів, але й зможе сформувавши цілісне уявлення про свою професію, бути готовим до постійного навчання та адаптації до змін у суспільстві та його вимогах. Компетенція ж визначається не лише як сума знань, а й як поєднання знань, умінь і поведінкових характеристик, спрямованих на успішне виконання конкретних професійних завдань. Важливо зазначити, що застосування компетентнісного підходу відповідає вимогам сучасного ринку праці, де успіх випускників тісно пов'язаний з їх здатністю реалізувати отримані знання в професійній діяльності.

Однак, результати нашого дослідження виявили певну небезпеку в підготовці фахівців із соціальної роботи, а саме: ці фахівці можуть бути компетентними в аналізі проблем, але не мати практичних навичок для їх ефективного вирішення. Зокрема, було виявлено, що здобувачі освіти мають лише теоретичні знання, а практичні навички їх застосування у реальних умовах відсутні.

Згідно з національними Стандартами вищої освіти України для підготовки фахівців із соціальної роботи, здобувачі освіти, які завершили навчання, повинні володіти наступними компетентностями для ефективного виконання професійних обов'язків з соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану.

1. «Інтегральна компетентність.
2. Загальні компетентності включають:
3. Спеціальні (фахові, предметні) компетентності»[37].

Зміст підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи має сприяти оволодінню основними формами взаємодії, такими як взаємне інформування, співпраця, взаємодопомога, взаємне навчання, розуміння, прийняття і визнання, а також готовності застосовувати їх у повсякденній професійній діяльності. Це вимагає гармонійного поєднання когнітивного, емоційного та діяльнісного аспектів, психолого-педагогічного, загально-професійного та спеціалізованого навчання, а також інтеграції позааудиторної діяльності та соціальних практик.

Отже, підготовка фахівців із соціальної роботи до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану повинна фокусуватися на способах допомоги клієнтам у вирішенні життєвих труднощів. Це включає вивчення ситуацій, спостереження за процесами, розвиток ресурсів особи та її соціального оточення, а також усвідомлення власної ролі, розуміння труднощів, що можуть виникати, та шляхів їх подолання.

Для набуття комунікативних навичок важливо також враховувати рівень розвитку загальних комунікативних умінь у здобувачів освіти, до яких можна віднести:

- «уміння керувати своєю поведінкою, тобто мати розвинені вольові якості;
- уміння бути спостережливим, уважним, гнучким, толерантним, відкритим та ін.;
- уміння розуміти, а не тільки бачити, тобто адекватно моделювати особистість свого співрозмовника, його психічний стан, настрій за зовнішніми ознаками;
- уміння оптимально будувати своє мовлення у психологічному плані, тобто вміти спілкуватися;
- уміння вербального й невербального контакту зі співрозмовником»[4].

Урахування всіх зазначених чинників не дасть бажаного результату, якщо їх практичне застосування в навчальному процесі не сприятиме емоційному задоволенню та творчому піднесенню кожного здобувача освіти. Тому ще однією важливою умовою розвитку комунікативних умінь є позитивне ставлення здобувачів освіти до навчального процесу.

Ми переконані, що навчання повинно проходити у форматі співпраці, оскільки свідомість формується, розвивається і проявляється не тільки під час предметної діяльності, а й через спілкування. Таке навчання базується на взаєморозумінні між викладачем і здобувачем освіти, що досягається через емоційну подачу матеріалу, використання інноваційних методів навчання і стимулювання позитивних емоцій, що мотивує здобувачів освіти до самовдосконалення.

Процес розвитку комунікативних умінь здобувачів освіти передбачає сприйняття та розуміння матеріалу під час лекцій та самостійної роботи з ним. Водночас процес формулювання власних думок і висловлювань відбувається після опрацювання матеріалу на практичних заняттях, де відбувається розвиток і закріплення комунікативних навичок.

Ми рекомендуємо в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану застосовувати різноманітні методи та форми навчання.:

1. «Форми організації навчально-пізнавальної діяльності (лекція-диспут, лекція-консультація, лекція-конспект, семінарські і практичні заняття, робота в команді, самостійна робота, індивідуальні та групові консультації, робота в Інтернет-мережі, настановчі й інтегративні семінари тощо)» [35, с.16-17].

2. «Методи організації навчально-пізнавальної діяльності:

– когнітивні (диспут, дискусія, метод запитань та відповідей, робота в групах, проблемного викладу, електронного викладу, імітація випадку);

– креативні («мозкового штурму», синетики, евристики, проектів, «морфологічного аналізу»);

– організації пізнавальної діяльності (рольова гра, робота з реальним випадком, метод проектування професійної діяльності, Інтернет-конференції, фоторепортажі, телепрограми);

– контролю й оцінювання навчальної діяльності (письмові роботи, презентації, проекти, повідомлення, виступи на семінарських і практичних заняттях, захист курсових робіт)» [35, с.16-17].

Ще однією проблемою, яку ми виявили, є те, що майже половина здобувачів освіти не готові або не мають бажання в майбутньому здійснювати соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану як фахівці із соціальної роботи. Це свідчить про існування проблеми підготовки висококваліфікованих кадрів, які здатні швидко адаптуватися до нових умов, володіють високим професіоналізмом і є затребуваними на ринку праці.

У сучасному суспільстві проблема професійного самовизначення стає особливо важливою на етапі професійної освіти.

Ситуація ускладнюється тим, що все більше здобувачів освіти мають невизначені уявлення про свою спеціальність і слабо розвинути навички аналізу інформації на ринку праці, що ускладнює вибір професії та її освоєння. Більшість дипломованих фахівців відчують труднощі в пошуку роботи та подальшому працевлаштуванні, що обумовлено як об'єктивними причинами, так і причинами суб'єктивного характеру.

До об'єктивних причин можна віднести економічну нестабільність, а також низький попит на певні категорії фахівців через перенасичення ринку праці працівниками цієї професії або через те, що обрана спеціальність стала неактуальною.

Суб'єктивні причини здебільшого пов'язані з тим, що на етапі вступу до вищих навчальних закладів здобувачі освіти не усвідомлюють свій вибір щодо напрямку підготовки. На жаль, після завершення навчання багато випускників розуміють, що обрана спеціальність не відповідає їхнім схильностям, здібностям і уявленням про «ідеальну» професію.

На думку фахівців, вибір професії має здійснюватися ще на етапі навчання в закладах загальної середньої освіти.

Психологи та профорієнтатори повинні надати абітурієнтам повну інформацію про наявні професії, провести діагностику їх схильностей та здібностей для визначення найбільш відповідної сфери діяльності. На сьогодні існує ряд методик, які дозволяють виявити інтереси, потреби та можливості школярів і дати рекомендації щодо вибору спеціальності. Подальше планування професійного шляху відбувається в студентські роки, коли здобувач освіти отримує необхідні теоретичні знання за обраною спеціальністю. Окрім теоретичної підготовки, здобувач освіти має можливість отримати практичні навички під час обов'язкової виробничої практики. Ведучі комерційні компанії також пропонують спеціальні програми стажування та практики для студентів і випускників.

Метою цих програм є відбір кращих кандидатів для подальшого працевлаштування. Практика та стажування допомагають майбутнім фахівцям зрозуміти, наскільки їх здібності та інтереси відповідають обраній професії, а також орієнтуватися на ринку праці після отримання диплому. Спеціальні центри сприяння вторинній зайнятості здобувачів освіти і працевлаштування випускників ведуть активну роботу за різними напрямками.

По-перше, фахівці цих галузей проводять консультації зі здобувачами освіти та випускниками щодо їх подальшого професійного самовизначення,

застосовуючи різні методики під час індивідуальних бесід, які допомагають виявити схильності та здібності майбутніх кандидатів.

По-друге, вони забезпечують двосторонній зв'язок з роботодавцями, надаючи здобувачам освіти можливість здобути необхідний професійний досвід, продемонструвати свій потенціал та увійти до кадрового резерву організацій.

По-третє, організують заходи, які сприяють встановленню ділових контактів між здобувачами освіти, випускниками та організаціями, що пропонують вакансії для фахівців без досвіду роботи. Вони також забезпечують можливість отримання рекомендацій від кадрових служб через серії семінарів, майстер-класів і «круглих столів», спрямованих на навчання тих, хто прагне побудувати свою кар'єру. Діяльність деяких центрів орієнтована на розширення кругозору здобувачів освіти щодо пошуку роботи та подальшого працевлаштування за допомогою лекцій і спеціальних курсів, які охоплюють такі важливі теми, як стан ринку праці, оптимальні шляхи пошуку вакансій, складання професійного резюме, ефективне проходження співбесіди та правові аспекти зайнятості. Ці програми допомагають здобувачам освіти орієнтуватися серед великої кількості пропозицій на ринку праці, вибрати той варіант, який найкраще відповідає їхнім інтересам, і отримати бажану посаду завдяки навичкам самопрезентації.

Основними компонентами технології підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану є:

- ціннісно-орієнтаційний компонент (формування готовності фахівців до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану, визначення мети, завдань та принципів цієї діяльності);
- змістовний компонент (розробка системи професійних знань, умінь та навичок для ефективної роботи в територіальній громаді);
- технологічно-процесуальний компонент (визначення форм, методів і засобів професійної підготовки);

– діагностично-результативний компонент (оцінка динаміки змін рівня готовності майбутніх фахівців до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану за допомогою діагностичних інструментів).

Однією з характерних рис розвитку підготовки фахівців із соціальної роботи у вищих навчальних закладах є проблема поєднання гуманітарних та фахових дисциплін, а також універсальності та професіоналізації в системі навчання. З одного боку, система підготовки вимагає універсалізації та формування єдиного теоретичного підходу і змістовних рамок. З іншого боку, соціальна сфера і суспільство потребують практично орієнтованих фахівців, які мають конкретні та застосовні знання, навички та компетенції.

Отже, готовності майбутніх фахівців із соціальної роботи до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану передбачає наявність ґрунтовних знань у здобувачів освіти про особливості роботи з даною категорією осіб; моделі соціальної роботи; особливості ведення випадку; види випадку, функції фахівця із соціальної роботи у соціальному супроводі осіб, які перебувають в складних життєвих обставинах; до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану; сформованість мотивів (професійного, соціального, особистісного) до майбутньої роботи; переконаність у необхідності її здійснення; творчий підхід до вирішення практично орієнтованих ситуацій та їх презентації, пошук нестандартних рішень та можливостей їх практичного застосування.

2.3. Розробка спецкурсу «Соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану»

Проведений нами аналіз навчальних планів, що стосуються підготовки здобувачів освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» на рівнях «бакалавр» та «магістр», показав, що студенти вивчають лише окремі аспекти соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану. Одночасно опитування

майбутніх фахівців із соціальної роботи виявило, що більшість з них здобули лише теоретичні знання і не мають чіткої уяви про їх практичне застосування. Студенти не знайомі з конкретним алгоритмом дій при соціальному супроводі сімей в умовах воєнного стану і не усвідомлюють важливості цієї роботи. Крім того, більше половини випускників цієї спеціальності не готові працювати в цьому напрямку.

У зв'язку з цим ми вважаємо, що важливою умовою формування готовності майбутніх фахівців із соціальної роботи до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану є поєднання загальної підготовки, яка базується на основних освітніх компонентах, що викладаються у вищих навчальних закладах, із спеціальної підготовки. Основу цієї спеціальної підготовки складає спецкурс «Соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану» (див. Додаток Г), що доповнює підготовку здобувача освіти, та дає змогу на виході з університету отримати кваліфікованого фахівця. Зміст цього спецкурсу, який може доповнюватися й поновлюватися, дозволяє ознайомити здобувачів освіти з найновітнішими досягненнями науки та практики, поглибити й розширити їхні професійні знання й навички. Інтегрований підхід до побудови спецкурсу дає змогу встановлювати міждисциплінарні зв'язки та забезпечувати послідовність в підготовці соціальних працівників. Курс «Соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану» має вивчатися після освоєння здобувачами освіти теоретичних аспектів соціальної роботи, основ соціології, соціальної педагогіки, психології, законодавства та демографії. Вивчення цього спецкурсу передбачає поступове ускладнення видів діяльності — від навчальної до наукової, при цьому знання та навички, набуті під час вивчення базових компонентів освіти, служать основою для засвоєння матеріалу спецкурсу в VIII семестрі.

Основними завданнями дисципліни «Соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану» є: ознайомлення здобувачів освіти з державною політикою у сфері соціального захисту сім'ї, материнства та дитинства; знайомство з міжнародними та національними нормативно-правовими актами, що

регламентують діяльність соціальних працівників у взаємодії з сім'ями та наданні соціальних послуг, що відповідають їхнім потребам; розкриття сутності, принципів, напрямків та особливостей соціального супроводу (ведення випадку) різних типів сімей; вивчення специфіки роботи соціального працівника зі супроводу сімей в умовах воєнного стану; аналіз ведення випадку як основної технології соціальної роботи з сім'ями та формування навичок її застосування в умовах воєнного стану.

Програма спецкурсу містить один змістових модуль «Основні засади соціального супроводу в умовах воєнного стану». Змістовий модуль передбачає ознайомлення здобувачів освіти з темами: «Сім'я як соціальний феномен. Основні причини та показники проблемності сімей в Україні»; «Ведення випадку як центральна технологія соціального супроводу клієнта»; «Нормативно-правове підґрунтя соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану»; «Концептуальні засади оцінки потреб дитини та її сім'ї»; «Технологічний алгоритм реалізації соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану»; «Соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану».

До самостійної роботи відноситься завдання творчого характеру, що дає здобувачам освіти можливість не лише відтворювати отриману інформацію, але й поглиблювати, доповнювати та закріплювати свої знання.

Організовуючи освітній процес у вищих навчальних закладах, необхідно використовувати методи і форми навчання, що не лише забезпечують здобуття знань та вмінь, але й допомагають освоїти професійні цінності. Це включає як базові, так і спеціалізовані навички спілкування, вміння встановлювати професійні стосунки з клієнтами, допомагати їм «побачити» себе з іншого боку, а також навички аналізу проблемних ситуацій, постановки цілей, розробки плану дій та оцінки власних дій і дій клієнта.

Отже, під час викладання цього спецкурсу ми рекомендуємо застосовувати такі методи навчання:

- 1) Лекційне заняття:

– *традиційна лекція* – це лекція, в якій викладається теоретичний матеріал. Головною метою такої лекції є надання теоретичних основ навчання, стимулювання інтересу до предмета та формування орієнтирів для самостійної роботи з курсом;

– *лекція-візуалізація* – це лекція, в якій активно використовуються демонстраційні матеріали та наочні форми, що не лише доповнюють усну інформацію, але й є основними носіями змісту. Читання лекції перетворюється на вільне та розгорнуте коментування підготовлених матеріалів. Важливими аспектами цієї лекції є візуальна логіка, ритм подачі матеріалу, його дозування та майстерність взаємодії викладача з аудиторією;

– *проблемна лекція* – це лекція, яка належить до активних методів навчання. На даній лекції новий матеріал подається як невідоме, яке потрібно «відкрити». Викладач створює проблемну ситуацію, спонукаючи здобувачів освіти до пошуку її розв'язання, поступово наближаючи їх до відповіді. У проблемній задачі містяться суперечності, які треба знайти та вирішити. Такий тип лекції розвиває теоретичне мислення, пізнавальний інтерес до предмета і стимулює професійну мотивацію. Важливо, що цей метод неможливо застосовувати без попереднього ознайомлення здобувачів освіти з матеріалом освітнього компонента;

– *лекція-прес-конференція* – це форма лекції, що організовується як дискусія для визначення рівня засвоєння матеріалу. Головною метою такої лекції є активізація участі здобувачів освіти шляхом інформування кожного з них. Лекція-прес-конференція може проводитись: на початку вивчення теми, щоб виявити інтереси та потреби здобувачів освіти і визначити їх підготовленість; в середині курсу для залучення уваги до ключових моментів навчального матеріалу; в кінці курсу чи теми для обговорення можливостей застосування отриманих знань на практиці;

– *лекція-провокація* – це тип лекції, спрямований на розвиток у здобувачів освіти здатності швидко аналізувати професійні ситуації, виступати в ролі експертів, опонентів або рецензентів, а також виявляти недостовірну чи

неточну інформацію. Такі навички формуються за допомогою принципу ігрової діяльності, що включає елементи конфліктності, проблемності та спільної роботи.

2) Практичне заняття:

– *традиційне практичне* (лабораторне) заняття – це процес послідовного виконання конкретних дій для досягнення визначеного результату під керівництвом викладача. Головною метою такого заняття є поглиблення, розширення та деталізація знань, отриманих під час лекцій;

– *ділова гра* – це імітація реальної виробничої (економічної) ситуації, виконувана у формі гри. Кожен учасник грає певну роль і виконує дії, що відображають поведінку людей у реальному житті, проте з урахуванням встановлених правил гри. Основна мета ділової гри – розвиток теоретичного та практичного мислення у професійній сфері;

– *круглий стіл* – це практичне заняття, в якому обговорюються кілька точок зору на одне й те ж питання, що дозволяє учасникам прийти до спільних рішень і позицій. Головною метою круглого столу є поглиблення теоретичних професійних знань і прогнозування можливих практичних результатів;

– *мозковий штурм* («мозкова атака») – це практичне заняття, в ході якого вирішення проблеми здійснюється через стимулювання творчої активності учасників. Вони пропонують якомога більше варіантів рішення, з яких потім обирається найбільш підходящий для практичного застосування. Основною метою є стимулювання творчості, динамічності мислення та абстрагування від звичних підходів для досягнення конкретної практичної мети;

– *метод кейсів* – це спосіб організації практичних занять, що сприяє розвитку вміння аналізувати ситуації, оцінювати альтернативи, вибирати оптимальні варіанти і планувати їх реалізацію. Основною метою є активізація участі кожного здобувача освіти в процесі аналізу ситуації та прийняття рішень, а також формування навичок роботи в команді та швидкого прийняття рішень в умовах обмеженої інформації та часу.

В результаті застосування цих методів навчання під час лекційних та практичних занять здобувачі освіти зможуть: по-перше, краще засвоїти теоретичний матеріал, організувати та структурувати отриману інформацію, а також сформувати необхідний понятійний апарат для розуміння основних соціально-психологічних проблем. По-друге, під час практичних занять вони повинні навчитися пов'язувати теоретичні знання з соціально-психологічними явищами повсякденного життя, формувати навички психологічного аналізу соціальної реальності та розвивати вміння оцінювати власні соціально-психологічні характеристики і особливості поведінки.

Для діагностики успішності навчання здобувачів освіти ми пропонуємо використовувати такі методи та засоби:

- тестування;
- опитування;
- самостійна робота.

Форма контролю вивчення освітнього компонента «Соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану» передбачає залік. Поточний контроль проводиться під час практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувачів освіти до виконання конкретних завдань. Поточний контроль здійснюється у різних формах, таких як опитування, робота в малих групах, індивідуальна робота здобувачів освіти, виступи на практичних заняттях, участь у дискусіях та дебатах, експрес-контроль, контроль за засвоєнням матеріалу для самостійного опрацювання та інші. Максимальний бал для кожної форми роботи зазначено в таблиці 2 силабуса (див. Додаток Г.) освітнього компонента.

Отже, спецкурс навчальної дисципліни «Соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану» надає здобувачам освіти знання про проблеми, що виникають під час соціального супроводу сімей у таких умовах; вивчення основних форм і методів супроводу цієї категорії; ознайомлення з алгоритмом ведення випадку; формування теоретичних знань з курсу та розвитку навичок їх застосування на практиці; знайомство з функціями та ролями фахівців із

соціальної роботи у процесі надання супроводу сім'ям в умовах воєнного стану; навчання особливостям комунікаційної взаємодії з клієнтом.

Висновки до другого розділу

Аналіз навчальних планів показує, що лише окремі освітні компоненти охоплюють питання соціального супроводу сімей. Виявлено один освітній компонент «Соціальний супровід сімей», який розглядає нормативно-правову основу супроводу, соціальний супровід різних категорій сімей та дітей, концептуальні принципи оцінки потреб дитини та її сім'ї, ведення випадку та документування супроводу. Проте відсутня тема, що безпосередньо стосується соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану. Також не виявлено жодного освітнього компонента, який би комплексно розкривав теоретичні основи підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану. Результати опитування здобувачів освіти свідчать про недостатній рівень сформованих знань, вмінь та практичних навичок у галузі соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану.

Було також виявлено, що лише 10% здобувачів освіти відзначають свою готовність працювати в напрямку соціального супроводу сімей, оскільки вони володіють знаннями, які можуть застосувати на практиці. Однак велика частина опитаних (90%) заявили про свою неготовність надавати послугу соціального супроводу. Це свідчить про те, що лише менша частина випускників цієї спеціальності дійсно готові здійснювати соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану.

Важливим аспектом формування готовності майбутніх фахівців із соціальної роботи до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану є поєднання загальної підготовки на основі основних освітніх компонентів та спеціальної підготовки, яка передбачає курс «Соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану». Цей спецкурс має низку переваг як у змістовному, так і у процесуальному аспектах, порівняно з іншими формами організації навчального процесу у вищому навчальному закладі.

ВИСНОВКИ

Враховуючи вищезазначене, можна зробити такі висновки з нашої магістерської роботи:

Сім'я є основним соціальним осередком, який відіграє ключову роль у житті кожної людини, забезпечуючи її захист, соціалізацію, формуючи моральні засади, емоційний стан та громадянську свідомість дитини. Багато досліджень вказують на те, що сьогодні сім'я, як соціальний інститут, перебуває в стані гострої кризи. Це сім'я, яка в силу об'єктивних або суб'єктивних причин втратила виховні можливості, у зв'язку з чим в ній склалися несприятливі умови для утримання та виховання дитини. Тобто критерієм благополуччя чи неблагополуччя родини є її вплив на дитину, відношення до дитини. Сім'я, яка потрапила в складні життєві ситуації, не обов'язково є асоціальною, оскільки навіть у таких сім'ях батьки можуть виконувати інші соціальні функції. Навіть у сім'ях з високим соціальним статусом, культурним та освітнім рівнем порушення виховної функції може призвести до ситуацій, коли не задовольняються потреби дітей, що викликає психічне напруження, ненормативну поведінку, протиправні вчинки тощо. З іншого боку, бідність у родинах не завжди є причиною складних життєвих обставин, якщо при низькому матеріальному забезпеченні потреби дітей задовольняються.

До спільних ознак сімей, які опинилися в складних життєвих ситуаціях, можна віднести:

- низьку самооцінку;
- відсутність корисних соціальних зв'язків і наявність комунікації з особами, що мають низьку репутацію в суспільстві;
- інертність щодо життєвих ситуацій, стереотипний, ригідний спосіб життя, який передається «поколіннями»;
- невміння чітко висловлювати власні думки та проблеми в комунікації.

Ведення випадку є однією із основних технологій індивідуальної соціальної роботи, що спрямована на вирішення психологічних, міжособистісних, соціальних та інших проблем через встановлення безпосередньої взаємодії між соціальним працівником і клієнтом, а також з його соціальним оточенням. Цей метод є важливим інструментом професійної соціальної роботи, де головним об'єктом уваги є потреби конкретного клієнта. Працівники різних служб та організацій об'єднуються, задля допомогти клієнту вирішити його проблеми та зменшити негативні наслідки. Ведення випадку як процес близький до управлінських моделей, тому його можна розглядати як універсальний підхід. Таким чином, мета ведення випадку полягає у тому, щоб сприяти подоланню або мінімізації складних життєвих обставин клієнта шляхом оптимальної організації надання послуг, взаємодії з клієнтом і його оточенням, залучення необхідних фахівців і координації їх дій, орієнтуючись на потреби клієнта та ресурси громади.

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» ухвалений 14 квітня 2022 року, є важливим кроком для посилення соціального захисту громадян, які стали внутрішньо переміщеними особами через військову агресію Росії проти України. Закон надає місцевим органам соціального захисту право самостійно приймати рішення щодо надання екстрених соціальних послуг у разі надзвичайних ситуацій, що дозволяє оперативно реагувати на потреби людей, які потрапили в складні життєві обставини.

Реалізація цього закону дозволяє забезпечити необхідний рівень соціальної підтримки для громадян, що опинилися у складних обставинах через війну, а також підвищить ефективність соціальних послуг, оптимізуючи витрати та використання ресурсів. Закон є важливим інструментом у боротьбі з наслідками війни, сприяючи збереженню прав і гідності громадян, особливо найбільш вразливих груп населення.

Аналіз навчальних планів показує, що лише окремі освітні компоненти охоплюють питання соціального супроводу сімей. Виявлено один освітній компонент «Соціальний супровід сімей», який розглядає нормативно-правову основу супроводу, соціальний супровід різних категорій сімей та дітей, концептуальні принципи оцінки потреб дитини та її сім'ї, ведення випадку та документування супроводу. Проте відсутня тема, що безпосередньо стосується соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану. Також не виявлено жодного освітнього компонента, який би комплексно розкривав теоретичні основи підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану. Результати опитування здобувачів освіти свідчать про недостатній рівень сформованих знань, вмінь та практичних навичок у галузі соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану.

Було також виявлено, що лише 10% здобувачів освіти відзначають свою готовність працювати в напрямку соціального супроводу сімей, оскільки вони володіють знаннями, які можуть застосувати на практиці. Однак велика частина опитаних (90%) заявили про свою неготовність надавати послугу соціального супроводу. Це свідчить про те, що лише менша частина випускників цієї спеціальності дійсно готові здійснювати соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану.

Важливим аспектом формування готовності майбутніх фахівців із соціальної роботи до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану є поєднання загальної підготовки на основі основних освітніх компонентів та спеціальної підготовки, яка передбачає курс «Соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану». Цей спецкурс має низку переваг як у змістовному, так і у процесуальному аспектах, порівняно з іншими формами організації навчального процесу у вищому навчальному закладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алфьоров С.Ю. До характеристики принципів надання соціальної допомоги в умовах воєнного стану. *Наше право*. 2024. № 1. С. 358-363.
2. Багрій В. Особливості технології ведення випадку в умовах воєнного стану. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 3. С. 19–25.
3. Баршацька Г.Ю. Ведення випадку як інноваційна технологія соціальної роботи. *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі*: матеріали IV Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 2 листопада 2022 р. Запоріжжя. 2022. С. 86–88.
4. Березовська Л.І. Формування комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери. [URL:http://www.sworld.education/conference/year-conference-sw/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/dec-2016](http://www.sworld.education/conference/year-conference-sw/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/dec-2016) (дата звернення: 15.06.2024).
5. Бичук І.О. Соціальний супровід сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах (з досвіду викладання навчальної дисципліни «Соціальний супровід»). *Humanitas*. 2021. № 4. С. 3–9.
6. Бичук І. Надання соціальних послуг в умовах воєнного стану. *Педагогіка* [Текст] : зб. наук. пр. : матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції науковців, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення» (18 травня 2022 р.) / за ред. В. З. Антонюка, С. Ю. Чернети та ін.. Луцьк, 2022. С. 21–24.
7. Ватаманюк-Зелінська У.В., Куришко Н.В. Забезпечення соціальних гарантій для внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 1. С. 28–35.
8. Віщукаєва К.М. Соціальний супровід клієнта: навч. посібн. Одеса: Вид-во Букаєв В.В., 2017. 322 с.
9. Гевчук Н.С., Тернавський Д.В. Ведення випадку в умовах воєнного стану. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного*

університету імені Івана Огієнка. Серія: соціально-педагогічна. 2023. Вип. 38. С. 41–47.

10. Городовенко В. Соціальний захист людини в умовах воєнного стану: підходи конституційного суду України. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/gorodovenko_v_socialnyy_zahyst_lyudyny_v_umovah_voynenogo_stanu_0.pdf (дата звернення: 25.06.2024).

11. Джус О., Беспалько А., Кравець Д. Соціальний супровід військовослужбовців та членів їхніх сімей в умовах правового режиму воєнного стану. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2023. № 56(4(56)). С. 41–45.

12. Журило С.С., Владишевська В.В. Захист прав та інтересів дітей в умовах воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 2(43). С. 34-38.

13. Івженко І., Голубенко Т., Дичко О. Підготовка фахівців соціальної роботи (соціальних працівників) в Україні в умовах воєнного стану. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 6 (12). С. 388–400.

14. Ісаченко В.П., Гончар І.Г. Ведення випадку у соціальній роботі: актуальні методи та особливості документування. *Наукові записки. Педагогічні науки*. 2018. Вип.167(2018). С. 50–54.

15. Кияниця З.П. Застосування ведення випадку в соціальній роботі: міжнародний досвід, практика і перспективи в Україні. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. 2016. № 1. С. 254–263.

16. Кононович Д. Проблеми соціального захисту сімей, що опинились в складних життєвих обставинах та шляхи їх вирішення. *Social Work and Education*. 2019. Vol. 6. №. 3. С. 240–248.

17. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.04.2024).

18. Линдюк С. Концептуальні засади забезпечення соціальної безпеки в умовах воєнного стану. *Науковий вісник: Державне управління*. 2023. №2 (14). С. 202–220.

19. Логвиненко Т.О. Науково-дослідницька діяльність як чинник підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. *Науковий вісник Ужгородського університету. Педагогіка. Соціальна робота*. 2019. Вип.1 (44). С.102–105.

20. Мельник Ж.В., Співак Д.В. Професійна ідентичність майбутніх фахівців сфери соціальної роботи в період воєнного стану. *Scientific Bulletin of Kherson State University Series Psychologica*. 2023. № 2. С. 32–38.

21. Михайлишин Г., Довга М. Соціальний супровід сімей з дітьми, які постраждали в період воєнного стану на території України. *Viae Educationis: Studies of Education and Didactic*. 2022. № 2. С. 85–94.

22. Обіход М., Козак М. Сутність соціальної функції держави в контексті організації соціального супроводу сімей та дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах. методико-теоретичні засади. *Наукові перспективи*. 2024. № 12. С. 200–211.

23. Павлова О. Особливості соціальної політики в умовах воєнного стану в Україні. *Науково-теоретичний альманах Грани*. 2023. № 26(6). С. 122–126.

24. Павлюк Т., Середницька Л. Соціальна підтримка та соціальні послуги внутрішньо переміщеним особам в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № (50). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2370/2291> (дата звернення: 20.05.2024).

25. Петрочко Ж. Інновації соціальної роботи щодо забезпечення права дитини на сім'ю: супровід сімей із чат-боту «Дитина не сама». *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № (3). С. 62–69.

26. Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні

або окремих її місцевостях: Закон України від 14.04.2022 р. № 2193- IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2193-20#Text> (дата звернення: 25.06.2024).

27. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 р. № 2811 – XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text> (дата звернення: 10.06.2024).

28. Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах: Наказ Міністерства соціальної політики України від 31.03.2016 № 318. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-16#Text> (дата звернення: 24.03.2024).

29. Про організацію надання соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 587. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.03.2024).

30. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 24.05.2024)

31. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21.06.2022 № 2558-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text> (дата звернення: 25.06.2024).

32. Савицька А.Ю., Сейко Н.А. Застосування ведення випадку в соціальній роботі. *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі*: матеріали IV Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 2 листопада 2022 р. Запоріжжя. 2022. С. 60–63.

33. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 25.06.2024).

34. Сімейні цінності: практико-орієнтований посібник до навчальної програми «Сімейні цінності» / за ред. О.В. Мельник, Т.В. Кравченко, Л.В. Канішевська, Івано-Франківськ: НАІР, 2014. 136 с.

35. Слосанська Г. І. Професійна підготовка соціальних працівників у вищих навчальних закладах Австралії : автореф. дис ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2011. 20 с.

36. Слюсар Л. Українська сім'я в умовах війни. *Демографія та соціальна економіка*. 2023. № 2. С. 3–20.

37. Стандарт вищої освіти: Наказ Міністерства освіти та науки України від 24.04.2019 № 556. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/06/231-sotsialna-robota-magistr.pdf> (дата звернення: 25.06.2024).

38. Сьомкіна І.С. Сім'я, яка перебуває в складних життєвих обставинах, як об'єкт соціально-педагогічного супроводу. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/ped/11oct2015/44.pdf> (дата звернення: 24.04.2024).

39. Трубавіна І.М., Каліна К.Є. Підтримка сімей із дітьми з особливими потребами в умовах внутрішнього переміщення та воєнного стану. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2022. № 6 (354). С. 153–160.

40. Тюріна Т., Кінаш О. Стан та перспективи розвитку сімейних форм опіки в сучасній Україні. *Social Work and Education*. 2022. Вип. 9 (4). С. 500–507.

41. Чернета С.Ю. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх фахівців з соціальної роботи до надання соціальних послуг: монографія. Луцьк : Вид-во Волиньполіграф, 2022. 358 с.

42. Чернета С.Ю., Белкіна-Ковальчук О.В. Підготовка фахівців із соціальної роботи до професійної діяльності з надання соціальних послуг. *Науковий вісник Ужгородського університету. Педагогіка. Соціальна робота*. 2021. Вип. 2(49). С. 236–240.

43. Швалб Ю. Соціальне благополуччя як мета діяльності фахівця соціальної роботи у громаді. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота*. 2022. №1(8). С. 62–66.

44. Шевченко Ж. Теоретичні аспекти соціальної політики щодо подолання безробіття в малозабезпечених сім'ях з дітьми в умовах воєнного стану. *Актуальні питання в сучасній науці*. 2024. № 5(23). С. 1012-1017.

45. Яценко Л.В., Литвишко О.М. Проблема соціальної підтримки сімей, які потрапили у складні життєві обставини. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Випуск 55. Том 3. С. 170–173.

46. Development of social services in times of war. URL : https://r2p.org.ua/storage/documents/e2d3389c50b5ebf1ca4e5ffd068acfe4afa18d62_original.pdf (дата звернення: 09.09.2024).

47. Dichek N., Kravchenko O. Social and psychological assistance to children under martial law. *Amazonia Investiga*. 2024. № 13(74). Pp. 361–372.

48. Havrik R. Example aspects of the application of the methods of protection of the child's family rights and interests by its parents (legal representatives) in the conditions of the legal regime of martial state. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2024. № (1). Pp. 19–28.

49. Lidiia L., Stasiuk N. State measures to protect the rights of children on the territory of Ukraine under martial law. *Law. Human. Environment*. 2023. № 14(3). Pp. 79–90.

ДОДАТКИ

Додаток А

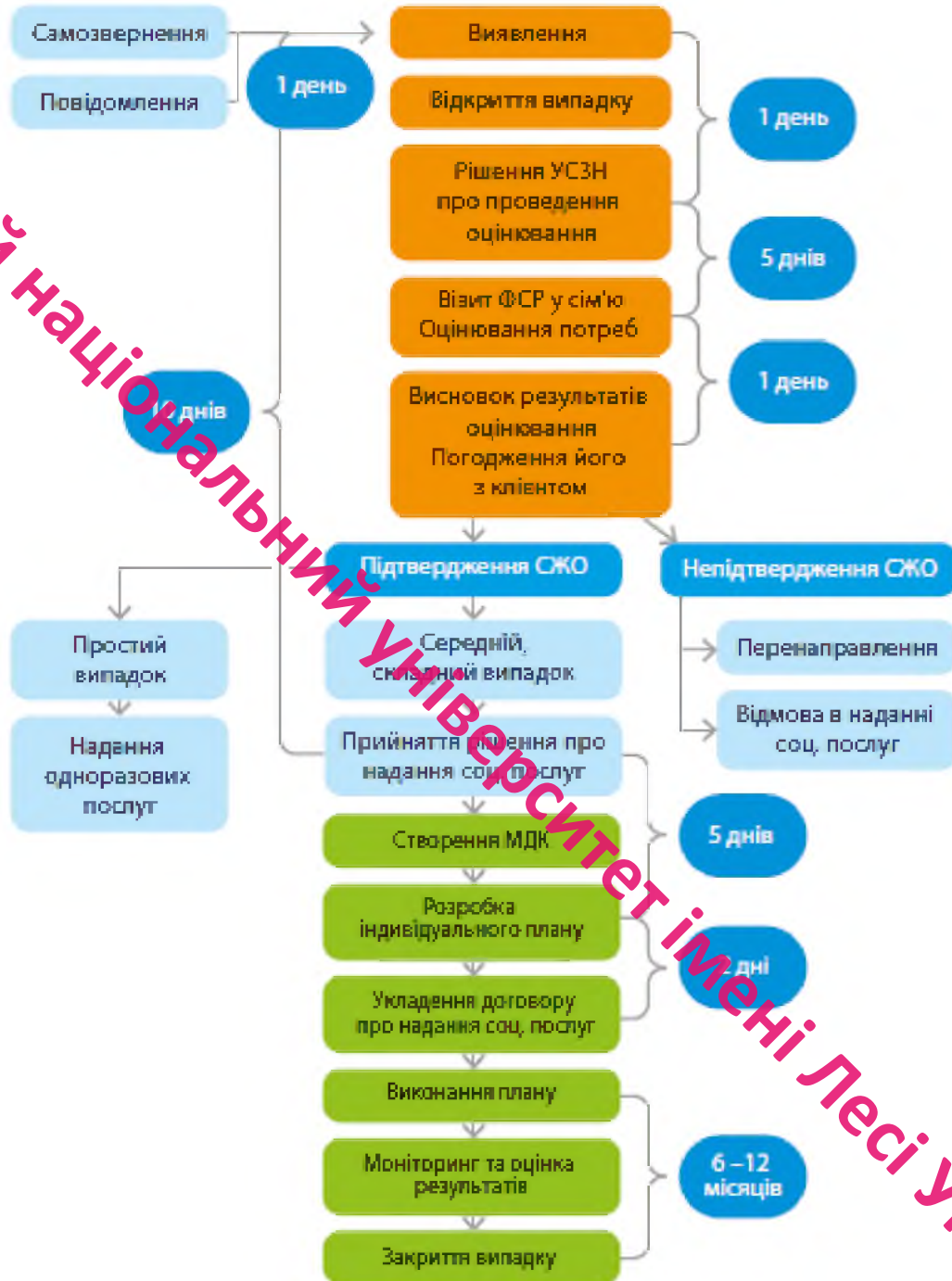

Рис. 1. Алгоритм ведення випадку

Таблиця 1. Особливості ведення випадків відповідно до їх складності

Тип випадку	Простий	Середньої складності	Складний	Екстрений
Заходи та дії				
Який ступінь ризику щодо задоволення потреб дитини	Низький	Середній	Високий	Загрозливий для життя та здоров'я дитини
Процедури прийняття рішень про надання послуг	Батьки дитини вибирають послуги. Надавач інформує про наявні послуги та можливі види державних виплат та допомог, надавачів послуг.	Надавач пропонує батькам та дітям укласти договір про надання послуг, здійснення соціального супроводу.	Рішення дорадчого органу (комісії із захисту дітей) про взяття сім'ї під соціальний супровід, формування міждисциплінарної команди. Укладання договору із сім'єю.	Рішення комісії з захисту прав дітей; органу опіки та піклування; рішення суду, обов'язкові дії та заходи визначені зазначеними органами та установами
Відповідальність за ведення випадку	Визначений надавачем спеціаліст, вт.ч. ФСР	Визначений надавачем спеціаліст (вт.ч. ФСР) та супервізор	Визначений надавачем спеціаліст чи ФСР та супервізор	Визначений спеціаліст ССД, представник органу опіки та піклування.
Формування міждисциплінарної команди ведення випадку	Неформується.	Формується за потреби. Підстава наказ керівника закладу, який надає послуги отримувачу.	Обов'язково формується міждисциплінарна команда. Склад спеціалістів визначається рішенням дорадчого органу в залежності від виявлених потреб.	Міждисциплінарна команда екстреного втручання (ФСР, медичний працівник, психіатричний, представник органу опіки та піклування). Формує ССД, орган опіки та піклування.

Забезпечення конфіденційності	Інформація про отримувача використовується в його інтересах лише з письмового дозволу отримувача/його законного представника	Інформація про отримувача використовується для його інтереса лише з письмового дозволу отримувача/його законного представника	Інформація про отримувача використовується в інтересах дитини лише з письмового дозволу отримувача/його законного представника або за рішенням комісії з захисту прав дитини, органу опіки та піклування;	Інформація про отримувача використовується в інтересах дитини лише з письмового дозволу отримувача/його законного представника або за рішенням комісії з захисту прав дитини, органу опіки та піклування;
Участь дитини та врахування її думки, якщо вона відповідного віку й рівня розвитку	Батьки забезпечують врахування думки дитини.	Відповідальний за ведення випадку з дозволу батьків спілкується з дитиною та враховує її думку; чи залучає для такого спілкування психолога.	Відповідальний за ведення випадку зобов'язаний забезпечити врахування думки дитини шляхом погодження з батьками а у разі потреби, шляхом ініціювання відповідного рішення комісії з захисту дітей. При кожному візиті у сім'ю, відповідальний за ведення випадку чи члени міждисциплінарної команди мають контактувати з дитиною.	Визначений спеціаліст ССД зобов'язаний забезпечити врахування думки дитини та донести її думку до комісії з захисту прав дітей, органу опіки та піклування, суду.

<p>Планування послуг та підтримки</p>	<p>За потреби</p>	<p>За результатами комплексної оцінки потреб спільно з отримувачами послуг розробляється план надання послуг (соціального супроводу), що узгоджується та підписується відповідальним за ведення випадку та членами сім'ї.</p>	<p>За результатами комплексної оцінки потреб спільно з отримувачами послуг розробляється план соціального супроводу, що узгоджується та підписується відповідальним заведення випадку, членами сім'ї та членами міждисциплінарної команди, в разі потреби затверджується комісією із захисту прав дітей.</p>	<p>Короткий план негайних дій для захисту дитини, розроблений в ході оцінки безпеки міждисциплінарною командою екстреного втручання.</p>
<p>Можливі види послуг та діяльності</p>	<p>Інформування, наснаження, консультування, посередництво, представництво, працевлаштування, надання гуманітарної, матеріальної допомоги, підвищення батьківських знань та навичок тощо.</p>	<p>Забезпечується широкий доступ до послуг; підвищення батьківської знань та навичок, психологічне консультування, наснаження та мотивування членів сім'ї на спільний пошук ресурсів і можливостей, сімейні групові наради, планування бюджету, контроль за використанням послуг і ресурсів тощо.</p>	<p>Комплексне втручання (соціальний супровід, соціально-психологічна реабілітація дитини, навчання батьківству; лікування, реабілітація батьків; групи взаємодопомоги, мобілізація родинного оточення на підтримку сім'ї, сімейні групові наради, послуги сімейного патронату, тощо. Ізолювання насильника/кривдника</p>	<p>Екстрені (негайні дії щодо захисту дитини; реабілітація чи притягнення до відповідальності батьків; ізолювання насильника/кривдника; вилучення дитини/особи; виклики надання послуг лікаря, дільничного, пожежника та інших; інформування, консультування, посередництво, представництво; допомога в усвідомленні проблеми та шляхів її вирішення. Альтернативний догляд дитини (патронатна сім'я, притулок, готель соціально-</p>

				психологічної реабілітації дитини тощо).
Оптимальні терміни ведення випадку та інтенсивність послуг (контактів)	До 2-х місяців контакти за ініціативи отримувача	Від одного до 6 місяців. Протягом першого місяця не менше 5 візитів до сім'ї; протягом наступних в залежності від потреб, але не менше ніж 1 контакт протягом 2 тижнів.	До року і більше (за потребою, після перегляду випадку). Протягом першого місяця 2х не менше 2-х разів на тиждень; протягом наступних 3-х не менше-1 разу на тиждень, далі за потреби, але не менше 2-х разів на місяць.	Від 3-х годин до трьох днів В перші години - інтенсив; Далі: документування, інформування та щоденний моніторинг ситуації.

проф. Додаток Б

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Додаток В

**Анкета-опитування здобувачів освіти
щодо якості підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи
до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану**

Шановні здобувачі освіти!

Просимо Вас взяти участь у дослідженні, яке проводиться з метою з'ясування Вашого рівня професійної готовності до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану.

Вам буде запропоновано декілька питань. Виберіть варіант відповіді, найбільш відповідний на вашу думку або дайте розгорнуту відповідь.

Опитування анонімне. Ми гарантуємо конфіденційність особи, яка заповнює анкету. Результати опитування буде представлено тільки в узагальненому вигляді. Сподіваємося на Ваші щирі відповіді.

1. Чи знаєте Ви, що таке «соціальний супровід»?

- а) так, знаю;
- б) ні, не знаю.

2. На яких освітніх компонентах Ви розглядали соціальний супровід, як вид соціальної роботи, спрямований на здійснення соціальної опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених категорій дітей та молоді з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу в умовах воєнного стану? Перекажіть:

---

3. Чи знаєте Ви основні форми соціального супроводу сімей? Виберіть варіанти відповідей:

- а) соціальна опіка;
- б) соціальна допомога;
- в) соціальна профілактика;
- г) соціальний патронаж (соціальне інспектування);
- д) психологічна та юридична підтримка;
- е) соціальне виховання.

4. Виберіть, з нижче перерахованих завдань ті, які відповідають соціальному супроводу:

- 1) подолати наслідки стихійних лих в територіальній громаді;
- 2) мінімізувати злочинності в територіальній громаді;
- 3) навчити членів сім'ї мобілізувати власні ресурси для вирішення особистих проблем;
- 4) відновити функції сім'ї для подолання складних життєвих обставин або мінімізації їхнього впливу;
- 5) розвинути в отримувача послуг необхідні компетенції для забезпечення його успішного функціонування в суспільстві;
- 6) забезпечити надання комплексної допомоги у процесі подолання складних життєвих обставин.

5. Чи достатньо Ви володієте знаннями (особливостями) соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану?

- А. Володію цими знаннями у повному обсязі.
- Б. Володію цими знаннями частково, більшою мірою.
- В. Володію цими знаннями частково, незначною мірою.

6. Чи сформувалися у Вас практичні навички до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану?

- А. Так, під час проходження практики.
- Б. Так, на практичних та лекційних заняттях.
- В. Ні, лише теоретичні знання.
- Г. Ні, я не маю поняття щодо роботи фахівця із здійснення соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

7. Чи готові Ви, як фахівець із соціальної роботи, в подальшому надавати послугу соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану?

- А. Так.
- Б. Ні.

Дякуємо за співпрацю!

Додаток Г

**Спецкурс освітнього компонента «Соціальний супровід сімей
в умовах воєнного стану»**

1. Опис освітнього компонента

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика освітнього компонента
Денна форма навчання	23 Соціальна робота. 232 Соціальна робота. Соціальна робота. Соціальна педагогіка бакалавр	Вибіркова
Кількість годин/кредитів 90 / 3		Рік навчання 4
		Семестр 8-ий
ІНДЗ: немає		Лекції 10 год.
		Практичні (семінарські) 14 год.
		Самостійна робота 58 год.
		Консультації 8 год.
	Форма контролю: залік	

2. Інформація про викладача

ПП Лойко Ангеліна Юріївна

3. Опис дисципліни

1. *Анотація курсу.* Соціальний супровід - це довготривала робота, яка спрямована на здійснення індивідуальної соціальної допомоги та підтримки у виді надання комплексних соціальних послуг з метою мінімізації складних життєвих обставин, подолання життєвих труднощів, збереження та підвищення соціального статусу клієнта шляхом активізації його ресурсів та найближчого оточення. Саме в ОК «Соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану» буде розкрито соціальний супровід як індивідуальну технологію соціальної роботи, особливості реалізації соціального супроводу сімей в умовах війни. Соціальний супровід сімей є однією із ключових технологій соціальної роботи, спрямованої на розв'язання психологічних, міжособистісних, соціальних та інших проблем шляхом встановлення безпосередньої взаємодії між соціальним працівником/фахівцем з соціальної роботи і клієнтом.

2. *Пререквізити* : «Соціальна політика», «Система соціального захисту», «Правове регулювання соціального забезпечення», «Соціальний патронаж та консультування», «Попередження конфліктів в соціальній сфері», «Соціальна допомога різним категоріям населення», «Супервізія в соціальній сфері», «Соціальний супровід сім'ї».

3. *Мета і завдання ОК.* Мета курсу «Соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану» полягає у формуванні в майбутніх фахівців із соціальної роботи базових знань, вмінь та навичок щодо реалізації та організації соціального супроводу клієнтів з числа дітей та молоді сімей, які потребують комплексної соціальної підтримки та допомоги.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану» є: ознайомити здобувачів освіти з державною політикою в галузі соціального захисту сім'ї, материнства й дитинства; ознайомити з міжнародними та національними нормативними документами, що регулюють діяльність фахівців із соціальної роботи у роботі з сім'ями та надання їм соціальних послуг відповідно до їх потреб; розкрити сутність, принципи, напрями й особливості соціального супроводу (ведення випадку) різних типів – сімей; засвоїти особливості роботи фахівця зі соціальної роботи до соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану; розглянути ведення випадку як базову технологію соціальної роботи з сім'ями та виробити навички її застосування у роботі із сім'ями в умовах воєнного стану.

4. Структура освітнього компонента

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лек.	Практ.	Конс.	Сам. Роб.	Форма контролю/ Бали
Змістовий модуль Основні засади соціального супроводу в умовах воєнного стану						
Тема 1. Сім'я як соціальний феномен. Основні причини та показники проблемності сімей в Україні.	16	2	2	2	10	ПР/УО/10
Тема 2. Ведення випадку як центральна технологія соціального супроводу клієнта	16	2	2	2	10	ПР/УО/10
Тема 3. Нормативно-правове підґрунтя соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану	14		2	2	10	ПР/УО/10
Тема 4. Концептуальні засади оцінки потреб дитини та її сім'ї	12	2	2		10	ПР/УО/10
Тема 5. Технологічний алгоритм реалізації соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану	14	2	2		10	ПР/УО/10
Тема 6. Соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану	16	2	4	2		ПР/УО/10
Види підсумкових робіт						Бал
Контрольна робота № 1						20
Контрольна робота № 2						20
Всього годин / Балів	90	10	14	8	58	100

Методи та форми контролю: ДС – дискусія, ДБ – дебати, Т – тести, ТР – тренінг, РЗ/К – розв'язування задач/кейсів, РМГ – робота в малих групах, ПР – презентація, МКР/КР – модульна контрольна робота/ контрольна робота, тощо.

5. Завдання для самостійного опрацювання

№ з/п	Тема	Кількість годин
Змістовий модуль 1. Основні засади соціального супроводу		
1.	Проаналізувати ступені вразливості сім'ї	8
2.	Основні принципи соціального супроводу	10
3.	Проаналізувати основні етапи ведення випадку	10
4.	Проаналізувати нормативно-правову базу соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану	10
5.	Документування оцінки потреб дитини	10
6.	Проаналізувати особливості соціального супроводу сімей в умовах воєнного стану	10
	Всього	58

6. Політика оцінювання

Оцінювання знань здобувачів освіти ОК «Соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану» здійснюється на основі результатів поточного і підсумкового модульного контролю знань згідно «Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки». Завдання поточного контролю – перевірка навчальних досягнень здобувачів освіти. Завдання підсумкового модульного контролю – перевірка розуміння і засвоєння здобувачами освіти програмового матеріалу загалом, логіки та взаємозв'язків між окремими розділами, здатності творчого використання засвоєних знань, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми ОК тощо. Оцінювання здійснюється за 100-бальною шкалою.

Формою контролю вивчення ОК «Соціальний супровід сімей в умовах воєнного стану» є залік. Максимальна кількість балів за поточний контроль з освітнього компонента – 100 балів. Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять і має за мету перевірку рівня підготовленості здобувачів освіти до виконання конкретної роботи. Поточний контроль реалізується в різних формах, зокрема опитування, робота в малих групах, індивідуальна робота студентів, виступи на практичних заняттях, участь у дискусіях та дебатах, експрес-контроль, перевірка результатів виконання різноманітних індивідуальних науково-дослідних завдань, контроль засвоєння того навчального матеріалу, який заплановано на самостійне опрацювання здобувачем, тощо. Максимальний бал за кожен з форм роботи визначено у таблиці 2 силабуса освітнього компонента. Результат самостійної роботи здобувачів освіти оцінюється на практичних заняттях із відповідної теми. За активність на заняттях здобувач освіти може додатково отримати до 20 % максимального поточного бала, але при цьому сума поточних балів за семестр не повинна перевищувати, як правило, 100.

За рішенням кафедри студентам, які брали участь у роботі конференцій, підготовці наукових публікацій, в олімпіадах, конкурсах студентських наукових робіт й досягли значних результатів, може бути присуджено додаткові (бонусні) бали, які зараховуються як

результати поточного контролю. Систему бонусних балів погоджує науково-методична комісія факультету.

Оцінювання знань здобувачів освіти здійснюється під час поточного контролю за результатами виконання тих видів робіт, які визначені силабусом ОК (оцінювання за шкалою від 0 до 100).

У випадку, якщо здобувач освіти не відвідував окремі аудиторні заняття (з поважних причин), він має право відпрацювати пропущені заняття на консультаціях за графіком, затвердженим на засіданні кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи та добрати ту кількість балів, яку було визначено на пропущені теми. У дату складання заліку викладач записує у відомість суму поточних балів, які здобувач освіти набрав під час поточної роботи.

У випадку, якщо здобувач освіти протягом поточної роботи набрав менше як 60 балів, він складає залік під час ліквідації академічної заборгованості. У цьому випадку бали, набрані під час поточного оцінювання анулюються. Максимальна кількість балів на залік під час ліквідації академічної заборгованості, як правило, 100.

Політика щодо дедлайнів та перескладання. Якщо здобувач освіти не відвідував окремі аудиторні заняття – на консультаціях він має право відпрацювати пропущені заняття та добрати відповідну кількість балів, які були визначені на дану тему заняття. Перескладання відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

Політика щодо академічної доброчесності. Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної освітньої (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації».

Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій роботі здобувача освіти є підставою для її незарахування, незалежно від масштабів плагиату чи обману. Списування під час контрольних та самостійних робіт, іспиту заборонені (зокрема, з використанням мобільних девайсів). Жодні форми порушення академічної доброчесності не толеруються. У випадку таких подій – реагування відповідно до Кодексу академічної доброчесності Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Політика щодо відвідування. Відвідування занять є обов'язковим. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, навчання за програмою подвійного диплома, з використанням елементів дуальної форми здобуття освіти, міжнародне стажування) навчання може відбуватись за індивідуальним графіком (в онлайн режимі за погодженням із деканом факультету).

Визнання результатів навчання, отриманих здобувачами вищої освіти у неформальній та/або інформальній освіті, здійснюється на добровільній основі та передбачає підтвердження того, що здобувач досяг результатів навчання, передбачених ОПП, за якою він навчається. Визнанню можуть підлягати такі результати навчання, отримані в неформальній освіті, які за тематикою, обсягом вивчення та змістом відповідають

як освітньому компоненту в цілому, так і його окремому розділу, темі (темам), індивідуальному завданню, курсовій роботі (проекту), контрольній роботі тощо, які передбачені програмою (силабусом) освітнього компонента (Положення про визнання результатів навчання, отриманих у формальній, неформальній та/або інформальній освіті у ВНУ імені Лесі Українки).

7. Підсумковий контроль

Формою підсумкового контролю є залік, що полягає в оцінці знань здобувачів освіти під час поточного контролю за результатами виконання тих видів робіт, які передбачені силабусом освітнього компонента в діапазоні від 0 до 100 балів. Мінімальна позитивна кількість балів – 60.

Здобувач освіти може додатково скласти на консультаціях із викладачем ті теми, які він пропустив протягом семестру (з поважних причин), таким чином покращивши свій результат рівно на ту суму балів, яку було виділено на пропущені теми. У дату складання заліку викладач записує у відомість суму поточних балів, які здобувач освіти набрав під час поточної роботи (шкала від 0 до 100 балів).

У випадку якщо здобувач освіти набрав менше ніж 60 балів, він складає залік під час ліквідації академічної заборгованості. У цьому випадку бали, набрані під час поточного оцінювання, анулюються. Максимальна кількість балів під час ліквідації академічної заборгованості з заліку, як правило, – 100. На ліквідацію академічної заборгованості (складання заліку) виносяться тестові завдання та практичні вправи, які складаються відповідно до питань, винесених на залік.

Орієнтовні питання до заліку

1. Соціальні основи розвитку особистості та життєдіяльності клієнта.
2. Базові потреби людини; фактори, які впливають на задоволення базових потреб.
3. Категорії клієнтів, які потребують комплексної соціальної допомоги.
4. Кваліфікаційні та особистісні характеристики фахівців мультидисциплінарної команди.
5. Ресурси соціального супроводу сім'ї в умовах воєнного стану.
6. Критерії та показники ефективності соціального супроводу сім'ї в умовах воєнного стану.
7. Шляхи оптимізації соціального супроводу клієнта зі злочинною поведінкою.
8. Соціально-педагогічні послуги дитині у ситуації насильства.
9. Шляхи оптимізації соціального супроводу дітей із багатодітних сімей в умовах воєнного стану.
10. Шляхи оптимізації соціального супроводу дітей із неповних сімей в умовах воєнного стану.
11. Шляхи оптимізації соціального супроводу дітей із малозабезпечених сімей.
12. Шляхи вдосконалення соціального супроводу молоді з обмеженими функціональними можливостями в умовах воєнного стану.
13. Можливості розширення та вдосконалення ресурсного забезпечення соціального супроводу клієнта в умовах воєнного стану.

8. Шкала оцінювання

Критерії оцінювання під час аудиторних занять

10 балів - Оцінюється робота здобувача вищої освіти, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом за відповідною темою, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, в т.ч. самостійної роботи, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією, розв'язує задачі стандартним або оригінальним способом, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки за умови особистого представлення виконаного завдання на практичному занятті.

5 балів - Оцінюється робота здобувача вищої освіти, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом за відповідною темою, обгрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, в т.ч. самостійної роботи, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, розв'язує задачі стандартним способом, послуговується науковою термінологією. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки.

1 бал - Оцінюється робота здобувача вищої освіти, який відтворює значну частину навчального матеріалу за відповідною темою, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень та понять. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обгрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою, допускає істотні неточності та помилки.

0 балів - Оцінюється робота здобувача вищої освіти, який не володіє навчальним матеріалом за відповідною темою та не в змозі його висвітлити, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань, однак присутній на практичному занятті та бере участь в інтерактивній взаємодії. За умови малоконфліктної групи кількість аудиторних годин зменшується вдвічі, а максимальна кількість балів під час поточного оцінювання відповідно до тем збільшується вдвічі.

Контрольна робота проводиться у вигляді тестування та оцінюється в 20 балів

Шкала оцінювання знань здобувачів освіти з освітніх компонентів, де формою контролю є залік

Оцінка в балах	Лінгвістична оцінка
90 – 100	Зараховано
82 – 89	
75 - 81	
67 -74	
60 - 66	
1 – 59	Незараховано (необхідне перескладання)

9. Рекомендована література

1. Алфьоров С.Ю. До характеристики принципів надання соціальної допомоги в умовах воєнного стану. *Наше право*. 2024. № 1. С. 358-363.
2. Багрій В. Особливості технології ведення випадку в умовах воєнного стану. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 3. С. 19–25.
3. Березовська Л.І. Формування комунікативно–мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери. [URL:http://www.sworld.education/conference/year-conference-sw/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/dec-2016](http://www.sworld.education/conference/year-conference-sw/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/dec-2016) (дата звернення: 15.06.2024).
4. Бичук І.О. Соціальний супровід сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах (з досвіду викладання навчальної дисципліни «Соціальний супровід»). *Humanitas*. 2021. № 4. С. 3–9.
5. Бичук І. Надання соціальних послуг в умовах воєнного стану. *Педагогіка* [Текст] : зб. наук. пр. : матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції науковців, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення» (18 травня 2022 р.) / за ред. В. З. Антонюка, С. Ю. Чернети та ін.. Луцьк, 2022. С. 21–24.
6. Віщукаєва К.М. Соціальний супровід клієнта: навч. посібн. Одеса: Вид-во Букаєв В.В., 2017. 322 с.
7. Гевчук Н.С., Тернавський Д.В. Ведення випадку в умовах воєнного стану. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: соціально-педагогічна*. 2023. Вип. 38. С. 41–47.
8. Городовенко В. Соціальний захист людини в умовах воєнного стану: підходи конституційного суду України. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/gorodovenko_v_socialnyy_zahyst_lyudyny_v_umovah_voynogo_stanu_0.pdf (дата звернення: 25.06.2024).
9. Журило С.С., Владишевська В.В. Захист прав та інтересів дітей в умовах воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 2(43). С. 34-38.
10. Івженко І., Голубенко Т., Дичко О. Підготовка фахівців соціальної роботи (соціальних працівників) в Україні в умовах воєнного стану. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 6 (12). С. 388– 400.
11. Конституція України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.04.2024).
12. Линдюк С. Концептуальні засади забезпечення соціальної безпеки в умовах воєнного стану. *Науковий вісник: Державне управління*. 2023. №2 (14). С. 202–220.
13. Мельник Ж.В., Співак Д.В. Професійна ідентичність майбутніх фахівців сфери соціальної роботи в період воєнного стану. *Scientific Bulletin of Kherson State University Series Psychologica*. 2023. № 2. С. 32–38.
14. Михайлишин Г., Довга М. Соціальний супровід сімей з дітьми, які постраждали в період воєнного стану на території України. *Viae Educationis: Studies of Education and Didactic*. 2022. № 2. С. 85–94.
15. Павлова О. Особливості соціальної політики в умовах воєнного стану в Україні. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2023. № 26(6). С. 122–126.
16. Павлюк Т., Середницька Л. Соціальна підтримка та соціальні послуги внутрішньо переміщеним особам в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № (50).

URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2370/2291> (дата звернення: 20.05.2024).

17. Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях: Закон України від 14.04.2022 р. № 2193- IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2193-20#Text> (дата звернення: 25.06.2024).

18. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 р. № 2811 – XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text> (дата звернення: 10.06.2024).

19. Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах: Наказ Міністерства соціальної політики України від 31.03.2016 № 318. URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-16#Text> (дата звернення: 24.03.2024).

20. Про організацію надання соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 587. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.03.2024).

21. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 24.05.2024)

22. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21.06.2022 № 2558-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text> (дата звернення: 25.06.2024).

23. Трубавіна І.М., Каліна К.Є. Підтримка сімей із дітьми з особливими потребами в умовах внутрішнього переміщення та воєнного стану. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2022. № 6 (354). С. 153–160.

24. Тюріна Т., Кінаш О. Стан та перспективи розвитку сімейних форм опіки в сучасній Україні. *Social Work and Education*. 2022. Вип. 9 (4). С. 500–507.

25. Чернета С.Ю. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх фахівців з соціальної роботи до надання соціальних послуг: монографія. Луцьк : Вид-во Волинського поліграфу, 2022. 358 с.

26. Чернета С.Ю., Белкіна-Ковальчук О.В. Підготовка фахівців із соціальної роботи до професійної діяльності з надання соціальних послуг. *Науковий вісник Ужгородського університету. Педагогіка. Соціальна робота*. 2021. Вип. 2(49). С. 236–240.

27. Шевченко Ж. Теоретичні аспекти соціальної політики щодо подолання безробіття в малозабезпечених сім'ях з дітьми в умовах воєнного стану. *Актуальні питання в сучасній науці*. 2024. № 5(23). С. 1012-1017.

28. Development of social services in times of war. URL: https://r2p.org.ua/storage/documents/e2d3389c50b5ebf1ca4e5ffd068acfe4afa18d62_original.pdf (дата звернення: 09.09.2024).

29. Dichek N., Kravchenko O. Social and psychological assistance to children under martial law. *Amazonia Investiga*. 2024. № 13(74). Pp. 361–372.

30. Havrik R. Example aspects of the application of the methods of protection of the child's family rights and interests by its parents (legal representatives) in the conditions of the legal regime of martial state. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2024. № (1). Pp. 19–28.

Електронні ресурси:

1. <http://www.nbuv.gov.ua> – Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського.

2. <http://www.nbuv.gov.ua/portal/libukr.html> – бібліотеки та інформаційні центри України (наук. Бібліотека ім. Вернадського).
3. <https://i-soc.com.ua/ua/edition/ukrainske-suspilstvo/> – Українське суспільство: моніторинг соціальних змін
4. www.msp.gov.ua – Міністерство соціальної політики України
5. <http://www.social.lutsk.ua/> – Департамент соціальної політики Луцької міської ради
6. <https://www.lutskrada.gov.ua> – Служба у справах дітей Луцької міської ради